

CATÁLOGO DOS DOCUMENTOS ÉDITOS EN GALEGO ANTERIORES A 1260

ANA ISABEL BOULLÓN AGRELO
Universidade de Santiago de Compostela

A finalidade deste traballo é proporcionarlle ó investigador unha relación dos documentos editados en galego anteriores a 1260. En realidade, vén a ser este un complemento do preparado para a *Homenaxe ó profesor Ramón Lorenzo* (Universidade de Santiago, no prelo), en que se tiran consideracións sobre diferentes aspectos relacionados coa emerxencia do galego como lingua escrita. Alí explicaba as razóns de considera-la data de 1260 como termo, fundamentalmente pola súa importancia simbólica, ó se-lo ano en que Afonso X decretou a xeneralización do romance nas escrituras.

Cómpre advertir que nesta época de lenta elaboración dun novo código para unha nova lingua hai textos que presentan unha difícil adscripción lingüística: os textos de fronteira (como os que proceden dos mosteiros da terra de Seabra, hoxe Sanabria, en Zamora, ou da área do Bierzo) ou aqueles que é realmente complicado decidir se se trata dun texto xa romance ou aínda é latino, pois presenta características sintácticas, morfolóxicas ou léxicas pertencentes a ámbalas dúas modalidades¹. Procurei facer unha selección en que a adscripción ó romance fose o máis clara posible, pero, en caso de dúbida, considerei de máis interese para a historia da lingua deixar constancia deses textos que conteñen unha ampla porcentaxe de romance nunha estrutura que aínda quere ser latina. En tales casos fago constar esa circunstancia.

Os datos cuantitativos da aparición do romance galego no século XIII foron avanzados xa por Monteagudo (1994) e despois moi minuciosamente polo profesor Ramón Lorenzo (1996), quen se basea na documentación medieval, publicada ou inédita, para ir vendo como se foi abrindo paso o galego fronte o latín, e compara o número dos documentos romances con relación ós textos en latín a medida que van pasando os anos, amais de informar sobre a súa localización arquivística e as

¹ No sur, a fronteira gráfica marcada pola representación das palatais polos dígrafos <lh> e <nh> xeneralizárase na década 1265-1275, pola chancelería de Afonso III. Os textos temperáns portugueses están sendo ultimamente tirados á luz: véxase Martins (2004), onde tamén fai unha revisión da bibliografía recente.

publicacións existentes; analiza tamén as causas que produciron a inversión das dúas linguas a partir de 1260.

A nosa intención neste traballo é outra: fornecer información cumprida acerca de cada un deses documentos con disposición cronolóxica, para facilitar de maneira inmediata a localización de cada un deles; así evítase que os editores “descubran” como documentos máis antigos en galego textos dos que hai noticia pública desde hai moitos anos. Ademais, dispor dun corpus tan amplo de textos, heteroxéneo en canto á procedencia e dentro dun marco cronolóxico relativamente pequeno, pode axudar a describi-lo proceso da construción da *scripta* do romance en Galicia, independentemente, claro está, da necesidade de seguir investigando nos arquivos na busca de documentos inéditos².

O número de textos reunidos non é pequeno, pois supera o cento, e xorden de diversas áreas de Galicia (pódese ve-lo mapa no devandito artigo). As mostras máis antigas son do finais da década de 1220, aumentando pouco a pouco nas seguintes e máis aceleradamente na de 1250³. Proceden case todos das coleccións documentais de diversos mosteiros, o que é comprensible dado o tipo de organización territorial altomedieval e mailo proceso de transmisión documental, pero que ten que ver tamén co propio agromar do romance: deuse antes nestes lugares ca noutros centros medievais de produción do saber, coma as escolas catedralicias, máis apegadas ós hábitos e tradicións, con máis familiaridade coa cultura escrita -e, por ende, co latín-, e máis remisos ós cambios -ténase en conta que este era revolucionario.

O mosteiro que antes se viu implicado neste proceso foi o de Melón (con tres das mostras máis temperás, pero que interrompería a súa produción ata 1255), e, desde un punto de vista cuantitativo, Montederramo (con 20 mostras desde 1250)⁴, San Pedro de Montes (no Bierzo, con máis textos temperáns noutros romances, con características castelás e asturianas), con outras 20 atestacións, Ferreira de Pallares (13, desde 1247) e despois, en menor medida, moitos outros, como Meira, Caaveiro, Sobrado de Trives, Sobrado dos Monxes, Carracedo, Monfero... Posiblemente existe relación entre a publicación exhaustiva dos documentos dun mosteiro e a aparición de datas moi temperás da aparición do galego (como ocorre evidentemente con Melón, Ferreira de Pallares e Montederramo). É posible que as características que adoitan presentar estes

² A edición dos textos romances neste ámbito cronolóxico, tanto publicados coma inéditos, e o seu estudo lingüístico está sendo obxecto dunha tese de doutoramento en curso de realización.

³ Dous na década de 1220, 3 na de 1230, 10 na de 1240, 27 no período de 1250 a 1255, 64 no lustro seguinte e último considerado.

⁴ Agradézolle vivamente ós autores da edición dos documentos de Montederramo, Ramón Lorenzo e María del Carmen Pérez, a súa amabilidade ó proporcionarme os datos correspondentes estando aínda no prelo, así como as súas suxestións e a súa axuda en aspectos difíciles de varios textos.

textos (listas, anotacións, documentos non regulados, en suma), non mereceran a atención de estudosos que tiñan máis interese en documentos de máis importancia histórica. De aí que seguramente cando se publiquen de maneira exhaustiva outras coleccións seguirán aparecendo máis exemplos.

As datacións

O corpus vén delimitado ás fontes éditas e toma como base a relación de fontes recentemente publicada (Tato Plaza/Boullón Agrelo 2004). Atopamos numerosas referencias a unha cuestión que espertou o interese dos estudosos xa desde o Rexurdimento. E xa desde aquela advertíase contra o erro nas datacións e o entusiasmo excesivo ante documentos presuntamente moi antigos. Así, Martínez Salazar (1909:235) nun artigo significativamente titulado “¿Un documento gallego de fecha equivocada?”, falaba da falsa atribución do ano 1207 para un “recoñecemento do concello de Lugo en lingua vulgar acerca do señorío do seu bispo”⁵:

“debe de tener la fecha de año equivocada, *por ser cosa corriente que, al traducir del latín a la lengua vulgar, se conservase la fecha del original*, circunstancia que, como en otra ocasión hemos escrito, ha engañado a varios paleógrafos e historiadores, quienes atribuyen a ciertos documentos escritos en lengua romance mayor antigüedad de la que tienen; por regla general hay que desconfiar de la fecha del documento gallego, que la lleve anterior al año 1250” [A cursiva é miña].

Este dato foi causa en bastantes ocasións de malas atribucións de datas⁶, o que se ve favorecido polas notas de traslado dos escribas, en que adoitan dicir que o executaban “verbo a verbo”: “saquey del este traslado *vervo por vervo* ben e verdadeiramente por mía mão” (*Tombo de Caaveiro* 1999:331); esta expresión non implicaba, para eles, que cambiasen de lingua, circunstancia que case nunca consideraban necesario especificar. Só en contadas ocasións fan alusión explícita a isto; por exemplo, nun documento de 1175 que foi trasladado e traducido en 1449, con esta nota:

⁵ Publicado por Risco no tomo 41 da súa *España Sagrada* (1798) e reproducido por Antonio de la Iglesia, xunto con outros textos “galegos” datados desde o ano 1085 en diante. Xa foi comentado o panorama histórico “próximo á ficción” que presentaba este autor (vid. Pensado 1991:52, Tato Plaza 1997:298).

⁶ O que ocorreu en todo o ámbito hispánico, claro está: “Pocas veces resulta fácil saber con seguridad cuándo se escribieron los documentos romances de la época; también suele ser difícil saber si se trata de traducciones. Muchos de los que se escribieron primero en la forma tradicional sólo sobreviven en la forma romance posterior, y llevan únicamente la fecha original (o ninguna). De esto se ha sacado a veces la deducción errónea de que el doc. original se había escrito también en romance” (Wright 2000: 113).

“eu Gomes García notario publico jurado de Santiago por la Iglesia de Santiago, vy et ley et aquí bem et fielmente fize trasladar *et de latin reduzí,* et fizo en miña presençia reduçir *et retornar en romançe et lingua vulgar* por mandado et autoridade...” (Fernández de Viana 1992: 168) [A cursiva é miña]

Así, tódolos documentos que tiñan atribución do séc. XII e case tódolos dos primeiros anos do XIII eran en realidade copias traducidas posteriormente. Amais dos acabados de citar (o de 1175 de san Xián de Moraimo e o de 1207 de Lugo, ós que podemos engadi-los reproducidos por de La Iglesia), podemos menciona-los seguintes:

- a. 1162: “María Vicénte de Cedemonio vende ó abade Guillermo e ó mosteiro de Vilanova de Oscos unha herdade en Cedemonio por un boi e cen soldos”, de Vilanova de Oscos, copiado no XIII nun pergamiño solto (Floriano Llorente 1981: 142-143).
- aa. 1225, 1228, 1229, textos citados no Memorial de Aniversarios da Catedral de Lugo, copiados polo notario Afonso Pérez no primeiro terzo do XIV (Jiménez Gómez 1987:179,208,217).
- a. 1228: foro de Bono Burgo de Caldelas romanizado, publicado con comentario sobre a data (“no parece anterior al año 1250”) por Martínez Salazar (1911:15-21). De todas formas, está incluído neste catálogo por esta-la data da copia dentro do marco cronolóxico considerado (antes de 1260).
- a. 1252-xullo-7: “Traslado da sentenza dada no preito entre Caaveiro e o Concello de Naraío por non respectaren os seus habitantes o privilexio de couto do que gozaba o mosteiro”, do tomo de Caaveiro, trasladado en 1316 (Fernández de Viana y Vieites / González Balasch 1999:331).
- a. 1255: “Carta outorgada polo abade e convento de Penamaior a favor de Garcia Peláez, a súa muller, fillos e netos, concedéndolles unha herdade”. Traslado de 1351 (Villa-Amil, *Foros de Galicia*, 1884).
- a. 1260-xaneiro-20: “Preito en Castroverde entre don Aras Pérez e Mendo Rodríguez acerca dunha facendeira de terra e colleitas de rei” (Sponer 1932-34: 129-130). O notario informa de que se trata dun traslado: “Eu, Roy Payz, notario do couto de Meyra, uj esta carta sobridita..., e f[i]je trasladar en miña pres[e]nçia toda, de ueruo a ueruo”. Non consta en qué momento fixo o traslado, pero o mesmo notario asina outras cartas en 1285 (p. 136) e en 1309 (p. 139), co que parece probable que a data de traslado estea máis próxima a estas datas que a 1260.

A outra frecuente causa de malas atribucións na data é a mala lectura da datación, e concretamente o non recoñecemento do x aspado, o que leva a ler erroneamente “X” no canto de “XL^{aa}”, e, como consecuencia, os textos dátanse 30 anos antes. Trátase dunha característica paleográfica que os bos editores coñecen ben e que se repite con bastante frecuencia neste período: un total de 15 documentos posúen esa característica, desde o ano 1252 ó 1260, o que significa cerca dun 14% do total. A confusión produciuse en varias ocasións:

- aa. 1228 e 1239, dous textos transcritos por Muñoz Rivero no seu *Manual de Paleografía* (1917), dos que inclúe reprodución fotográfica pero non a súa procedencia arquivística. A única información que dá sobre a súa localización é que están “ya en el AHN, ya en el Universitario de Madrid, ya en la Escuela Superior de Diplomática, ya, por último, en algunas colecciones particulares”. Puiden localizar dous deles no AHN, pero non se trata da mesma copia. En todo caso, a existencia desoutra copia (ou, máis ben, desoutro orixinal, pois é posible que os dous sexan orixinais) permitiu demostrar que o documento datado en 1228 é en realidade de 1258 (xuño-5): o documento do AHN presenta un x aspado que non ten o texto de Muñoz Rivera, xunto con outros elementos que permiten supor que é anterior a este (máis texto, por exemplo); sería publicado máis tarde por Rey Caiña e por Maia. Da mesma maneira, o datado en 1239 é, en realidade, de 1259 (xuño-22), pois o orixinal localizado no AHN tamén ten x aspado, o que fai adianta-la data trinta anos.
- a. 1229, dous documentos catalogados por Lucas Álvarez (1975) nesta data e estudados por Tato Plaza (1997), quen demostra que en realidade son de 1259.
- a. 1230, o testamento de Estevo Pérez da colección de Oseira (Romaní 1989:I,316-7), que foi mal datado en 1230 e considerado falsamente como o máis antigo dos documentos en galego, erro que, a pesar de ser obxecto de nova edición, se repetiu (en Souto Cabo 1996) e que tivo repercusións graves para os estudos romanísticos, pois, como nos recorda o profesor Lorenzo (2003:162), o Departamento de Historia I da Facultade de Xeografía e Historia de Santiago publicou este documento en Internet como o máis antigo escrito en galego e así figura agora no Inventario de Frank-Hartmann, 1997,343. Este documento é obxecto dun estudo específico por Tato Plaza 1996, quen é o único que o edita coa data correcta.
- a. 1230, documento de Ferreira de Pallares publicado con esta data por López Peña na *Colección de documentos históricos* do BRAG (1915:246-7), pero por Rey Caiña en 1985: 541 coa de 1260; trátase do preito entre Munio Fernández de Rodeiro e os veciños de Moreira.

Tendo en conta o antedito, queda claro que as datas que encabezan cada ficha non sempre coinciden coas dos editores, pois, loxicamente, indícanse as que se consideran máis próximas á da confección real do documento.

A localización arquivística das fontes

É necesario advertir que a ficha catalográfica que se quixo construír de cada documento vén pexada polas propias características das edicións en que foron publicadas. Así, é corrente nas do principio do século XX (que en moitas ocasións non foron obxecto de novas reedicións) non ofrecer datos que hoxe son comúns. Por exemplo, e isto é fundamental para a localización dos textos, a referencia ó arquivo onde están depositados ou a signatura concreta. É o que ocorre con algúns dos máis antigos:

- a. 1227, editado por Atanasio López (1916), do que dá como única referencia a súa pertenza ó Museo Arqueolóxico de Pontevedra. Villamil, que o reproduce anos máis tarde (1943), xa non foi quen de localizalo⁷.
- Falouse antes do documentos publicados por Muñoz Rivero, dos que non daba a localización, e dos que foron achadas dúas copias no AHN que permitiu adianta-la datación. Dos outros dous documentos galegos que cita, o de 1251 (abril-14), non o dei localizado; e do de 1259 (febreiro-15) hai un orixinal no AHN; foi publicado tamén por Rey Caiña (1985). Os catro que reproduce Muñoz Rivero presentan unha letra máis feita cós orixinais localizados, moi semellantes entre si, e talvez copias dunha mesma compilación neste momento en paradoiro descoñecido.
- a. [1253-1254], editado por López Ferreiro (1901) e por Martínez Salazar (1911). Presuntamente estaría no AHDS, pero Lucas (1999:I,541), que o rexesta, di que “el documento no se encuentra actualmente en el archivo de san Martiño”.
- a. 1255-febreiro-13, editado por Murguía (1909). Non indica o arquivo, e actualmente non está no ARG nin no da RAG.
- 1256, publicado por Murguía (1907), e do cal di: “perteneciente a la iglesia de Lugo, y del cual tenemos copia en nuestra colección de documentos”. Unha copia deste documento foi publicada por Vázquez Saco 1943, quen non coñecía o publicado por Murguía: “no sabemos haya sido publicado hasta hoy”, e faina a partir dunha copia do

⁷ Aclara: “hoy no se conserva en la colección del Museo [de Pontevedra]”. Tampouco está no AHPPo, institución que foi dirixida polo propio Fernández Villamil desde a súa creación ata 1954.

ACLugo, procedente do “Tumbillo Nuevo, hecho el año 1804 por el competentísimo P. Rubiera”.

- a. 1260, doc. publicado por Martínez Salazar (1911:28-29). Non indico o arquivo, e actualmente non está no ARG nin no RAG.
- Os documentos editados por Sponer remiten ó AHN, pero cunhas signaturas hoxe non viventes.

A heteroxeneidade dos editores, tanto no que respecta á súa formación como ós seus intereses ou á súa época fai que teñamos que considerar a relación de documentos que presentamos con prudencia, sobre todo no que respecta ás datas. Estas circunstancias impiden en ocasións a confrontación dos documentos e a corroboración da súa antigüidade.

Os orixinais e as copias

Dos documentos consignados aquí, un 76% poderían considerarse textos orixinais (85 de 112). O uso do condicional vén dado pola imposibilidade de garantir en moitos casos que se trate de maneira indubidable de orixinais, porque os editores non o fan constar. Os documentos revisados directamente semellan orixinais (aínda que no caso do AHN só se permite a consulta das copias microfilmadas), pois son documentos soltos, escritos en pergamino, algúns partidos por abc, e con tipo de letra axustada á época en que foron escritos (aínda que neste último extremo o abano é moi amplo, normalmente). De maneira que non se pode demostrar de maneira indubidable sen un estudo exhaustivo a súa condición de orixinais, pero tampouco hai indicios evidentes para pensar en falsificacións.

No caso de os textos que nos consta seren copias, só as tiveron en conta en situacións moi determinadas, porque xa se comentou antes que non se podía asegurar que a tradución non fose feita na época do traslado. Así, só incluí:

- os textos do Tombo de San Pedro de Montes (*Tombo SPedro de Montes*), polas súas características específicas. Foi confeccionado nos séculos XIII e XIV, pero o elaborador non pareceu querer alterar -polo menos de modo consciente- a lingua dos documentos que trasladaba, dada a súa heteroxeneidade lingüística: nel sucedense os textos en latín con outros con base lingüística astur-leonesa ou castelás. Para a súa inclusión aquí só se tiveron en conta os documentos que teñen unha fasquía claramente galega, do que o texto seguinte pode servir de exemplo: “Saban todos omes que eu Elvira Gonzalez con meos fillos, don Laurenzo e don Gutierre, vendemos quanta herdade nos avemos alende el rio de Sil en Vila cidera, con quanta

outra que nos pertence eno Faveyro assi de nosso padrimonio, como de avolorio...” (doc. de marzo de 1243).

- Os textos do Cartulario de san Martín de Carracedo (*Cartulario de Carracedo*), situado no Bierzo, redactado moito máis tarde, en 1792, que reproduce textos en latín, castelán e galego. Se o autor do cartulario, o monxe Fernando Juárez, tivese intención de regularizalos, estarían integramente en castelán. En principio, pois, parece que a súa intención era respecta-la integridade lingüística dos documentos. En todo caso, haberá que considerar con precaución os castelanismos.
- Algúns documentos soltos, como o de Vilar de Donas (1240-dецembro-3), redactado en latín, castelán e galego.
- O foro do burgo de Caldelas, orixinal de 1228 e trasladado nunha época moi temperá: segundo Martínez Salazar, contra 1250, data aproximativa coa que o incluimos aquí.
- O de 1259-febreiro-19, tirado do *Tumbo de la hacienda que esta real casa de santa María de Sobrado tiene hazia la villa de Ferrol y su tierra*, redactado no XVII: nesta altura se se quixese intervir na lingua do texto sería para pólo en castelán, non en galego. Os posibles castelanismos terán que ser considerados con esta prevención.

Os criterios de edición

Dada a heteroxeneidade dos editores, xunto co dilatado do período que media entre as publicacións (máis dun século: a máis antiga é de 1901, a máis recente aínda está no prelo), é comprensible tamén a disparidade de criterios con que estes documentos foron editados. Ó coidado que xeralmente demostran os primeiros editores dos nosos textos medievais sucedeulle o descoido doutros máis recentes, por consideraren quizais que o detalle e a minuciosidade na tarefa podían estar enfrontados cos fins de investigación histórica que perseguían. Porque dos erros esporádicos no fatigoso labor de transcribi-los textos ninguén está libre, pero a adopción duns criterios de transcripción que beneficien a todos debía ser tido en conta por tódolos investigadores, para evitar desbaldir esforzos en reeditar ou retranscribir. Para poder tirar un aproveitamento lingüístico cabal dos documentos é necesario seguir uns certos criterios de edición, dos que quizais o máis importante sexa a indicación en cursiva dos desenvolvemento das abreviaturas. Poderase estar de acordo ou non en cómo se desenvolven as abreviaturas⁸, pero se se indica que estamos ante unha opción do editor e non dunha forma real no manuscrito, o lector ou

⁸ Véxanse, para estas cuestións, as propostas recentemente feitas por Lorenzo (2004), onde se ofrece tamén unha revisión bibliográfica dos criterios máis coñecidos.

o investigador xa saberá a que aterse e non se verá enganado por unha forma que non existe en realidade. E actualmente, cos modernos procesadores de textos, a dificultade técnica non é comparable á de antano e é doadamente asumible.

Non é este o momento de pormenorizar unha guía para a edición dos textos medievais, pero talvez si para convidar a tódolos editores, sexan historiadores ou filólogos, a un entendemento que posibilite a conxunción de criterios, o que redundaría na mellora dos estudos filolóxicos, pero tamén históricos, e unificaría proxectos como a importante colección das fontes medievais que leva a cabo o Consello da Cultura Galega ou outros. Dos documentos que aquí presentamos, unicamente seguen uns criterios que chamariamos filolóxicos Sponer, Maia, Tato Plaza e Lorenzo/Pérez, por citalos cronoloxicamente. Son esas edicións as que consideramos de referencia, cando o mesmo documento está publicado por outros editores.

A microestrutura

Cada unha das fichas do catálogo contén diferentes tipos de información, case todas precedidas de abreviacións:

[Data], ordenada por ano-mes-día, sempre que se coñezan todos eles.

Ref.: Abreviación da referencia bibliográfica en que está publicado o documento, que se desenvolverán no capítulo final destinado á bibliografía. Tamén se indican aquí as sucesivas reproducións, reedicións ou citas.

Rex.: Información sobre o contido do documento, baseada fundamentalmente no rexesto proporcionado polo editor, pero que procurará incluír en tódolos casos os datos referentes ós participantes no acto xurídico de que se trate, o tipo de acto (venta, doazón, testamento, etc.), e o lugar. Os nomes de persoa e os topónimos regularízanse modernizándoos.

Data: Expresión literal da data que consta no documento. É a utilizada para fixa-la data coa que encabezo cada ficha; en ocasións foron cotexados os textos orixinais e modificadas as que propoñen os editores, en cuxo caso se advirte. Para o calendario romano, guieime polas correspondencias propostas por Cappelli (1930), que non sempre se axustan coas que aparecen nos documentos publicados.

Arq.: Lugar onde hoxe se custodia o texto, xunto á súa signatura (se se coñece) e outras características que dan os editores (lexibilidade, características físicas, tamaño, tipo de letra, etc.). No que toca ó

tipo de letra, reproduzo a denominación que emprega cada un, polo que aparece unha nomenclatura heteroxénea, como “minúscula diplomática”, “gótica”, “letra de albalás”, “letra francesa”, “letra carolina”, etc. A primeira das citadas é a máis utilizada.

Not.: Expresión literal do notario que asina o documento (de ser explícito), ou do escriba, no caso de aínda non posuí-la capacidade xurídica do notario, ou dos dous, de constar no documento.

Obs.: Diversas observacións sobre a datación ou outras características de interese non comentadas anteriormente.

Catálogo dos documentos

1227-febreiro-20.

Ref.: Ed.: López 1916: 89-90.

Reproduce: Fernández Villamil 1943: 115-116.

Cita: Filgueira 1982: 128.

Rex.: “Doazón de Pedro Cipriániz ó mosteiro de Samos de herdades en Vilaleo (Láncara-Lu)”.

Data: “era M^a. CC^a. L^a. X^a. V^a., octo días por andaren febrario”. López datáao en 1229, pero segundo a data, parece ter razón a proposta por Villamil, que é a que nós seguimos.

Arq.: López (1916: 90) localizábao no Museo Arqueolóxico de Pontevedra, pero hoxe o orixinal está perdido: xa Fernández Villamil reproduciu a transcripción del, por non o atopar na colección do Museo (1943: 115); este comentario é moi indicativo, tendo en conta que o propio Fernández Villamil dirixiu o AHPPo (desde a súa fundación ata 1954), institución a onde foron para-los fondos do Museo Arqueolóxico de Pontevedra.

Not.: Iohannes notuit.

Obs.: É un texto híbrido lat.-gal.: en lat. o protocolo e o escatocolo, en gal. con palabras latinas o corpo; en palabras de Fernández Villamil (1943: 116): “más desarrollado en su romanceamiento que las tentativas galaico-latinas de la carta de venta de Marina Díaz a Pedro Peláez, monje de Sobrado (1160) y la carta de Don García, Rey de Galicia (1066) y casi inmediatamente anterior al pleito juzgado por Froila en 1234”. “Original en pergamino que mide 90x210 mm Es de lectura fácil, pero algunas palabras están muy borrosas. Este documento es el más antiguo que se conoce en gallego” (López 1916: 90).

1228?

Ref.: Ed.: Cambón 1957, n° 224; dátao entre 1188 e 1230.

Ed.: Gallego (1986: 160); sitúao no reinado de Afonso IX (“ya que la letra corresponde a la usada durante el reinado de Alfonso IX”), cando se fundan os mosteiros próximos de Oseira e Melón, e adquire esta zona gran importancia co desenvolvemento das plantacións de vide, amais da posición estratéxica dos seus castelos, como defensa contra o nacente Portugal. Reproduce o perg. do ACOu, procedente do mosteiro de Melón.

Cit: Leirós 1951: nº 6174.

Rex.: “Investigación dos xuíces dos bens de varias ordes en Ribadavia e san Estevo por orde do rei don Afonso IX”.

Data: s.d. A datación que encabeza a ficha é a proposta por Ferro Couselo: “un apeo, hecho alrededor de 1228, por mandato de Alfonso IX de León, en el cual se nos ofrece una relación de los dueños de las casas y heredades que había en la villa” (“Ribadavia y sus orígenes”, *Vida Gallega* nº 728, a.1957); está máis próxima ó final do período considerado polos outros editores, que abrangue todo o reinado de Afonso IX, e por tanto, parece máis plausible.

Arq.: ACOu, Archivo de Melón, leg. 22, caj. 9, nº 1. Catro fragmentos de pergamiño de diversos tamaños, cosidos ó longo por estreitas tiras do mesmo material e por cordel; cortado na parte inferior, o que afecta ó texto. 219x160 mm. Bastante ben conservado. Letra minúscula diplomática da primeira metade do s. XIII (Gallego 1986: 159) // Tumbo: t. I, fol. 268 r., a 275 v. // Tumbo de 1611: cita fol. 78 v. (caja 7 lej. 14, nº 1). .

Obs.: A adscripción lingüística deste texto, coñecido como o *Tumbo das viñas de Ribadavia*, é problemática, pois ten moitos trazos leoneses.

1231-agosto-25.

Ref.: Ed.: Cambón 1957, nº 235, p. 899.

Ed.: Souto Cabo 2003: 812-3.

Rex.: “Pedro Salvadores véndelle a don Gómez, abade do mosteiro de Melón, unha herdade en Sequeiros de Borbén”.

Data: “Era M^oCC^aLX^aIX^a VIII° kalendas septembris”.

Arq.: AHN Clero. Ourense, Melón, carp. 1441/4. Pergamiño orixinal en carta partida, 13 x 12 cm. // Archivo de Melón: leg. 74, caj. 37, nº 2. // Tumbo: t. III, fol. 260 v. // Tumbo de 1611: cita fol. 374.

Not.: Pedro Rodríguez dicto Manteyga qui notey.

1233-febreiro-4.

Ref.: Cambón 1957, nº 257, pp. 925-926.

Rex.: “Frei Gómez, abade do mosteiro de Melón, fai foro da herdade de Redondo a Fernando Arias”.

“Era M^oCC^oLXX^oI *quotum* pridie nonas februaryi”.

Arg.: AHN Clero. Ourense, Melón, carp. 1441/11.

Not.: *Petrus Petri qui notuit*.

Obs.: O protocolo e o escatocolo están en latín. Entre as diferenzas da miña lectura e a de Cambón está o nome do abade, indicado coa inicial *G* no documento. Dado que o abade de Melón no período de 1228 a 1240 era *Gometius* e no doc. de 1231 está desenvolto *Gomet*, así o desenvolvín eu, mentres que Cambón o fixo como *G(undisalvus)* que, noutras circunstancias, sería o desenvolvemento usual.

1234-1236.

Ref.: Ed.: Martínez Salazar 1911: nº 1, pp.1-4.

Cit.: *Catálogo ARG*.

Rex.: “Preito entre frei Pedro, Mestre do Priorato de Almerezo, anexo ó mosteiro cisterciense de santa María de Sobrado (Co) e Martín de Boén, sobre a herdade de Souto”.

Data: s.d. “Este doc. carece de fecha; pero *Frater Petrus Petri Magister de Almerezo* y el testigo *Petrus Diat de Curispinedo* aparecen, el primero, en seis escrituras de venta, otorgadas en los años 1234, 35 y 36, copiadas en el tumbillo de Almerezo, letra C, y en una donación original, de 1234; y el segundo, en tres de las citadas escrituras” (Martínez Salazar 1911: 1).

Arg.: ARG nº 117. Perg. Orix. 200 x 300 mm. Letra francesa. (segundo o *Catálogo ARG*).

1240-setembro-14.

Ref.: *Tombo de Caaveiro*, doc. 139, p. 435.

Rex.: “Acta notarial na que Pedro Afillado e Fre Barro, cregos, e Pedro Amigo, cóengo de Caaveiro, por mandato de Gonzalo Rodríguez, arcediago de Nendos, revisan as rendas que o mosteiro de Caaveiro ten en Pruzos e en Bezoucos”.

Data: “quatorze días de setembro, era de mil et CC^{os} LXX^a VIII° annos”.

Arg.: AHN, cód. 1439B, fol. 56, col. 1, fol. 57, col. 2. Letra minúscula diplomática.

Not.: Lourenço Eanes, notario del rey.

Obs.: É unha copia incluída no Tombo de Caaveiro, feito a mediados do XIII (contra 1253).

1240-décembro-3.

Ref.: Novo Cazón 1986, nº 20, p. 219.

Rex.: “Testamento de Pedro Fernández, en que deixa propiedades ó comendador Sueiro Díaz de Loio”.

Data: “III dias andados de decembre, era M^a CC^a CC^a LXX^a VIII^a”.
Arq.: AHN San Marcos, carp. 390, n° 199. Perg.
Not.: Petrum Afonsum notarium.
Obs.: Este testamento está transcrito dentro dun preito ante Miguel, bispo de Lugo, entre Sueiro Díaz, comendador da Orde en Loio, e o escudeiro Xoán Fernández sobre as herdades de Pedro Fdez, irmán de Xoán. O preito está asinado por *Petrum Alfonsi notarium*, o 20-agosto-1241. Hai partes en latín (o protocolo inicial), en cast. (o primeiro testamento presentado por Xoán Fernández, onde lle deixa a el a metade dos seus bens, e a outra metade a Vilar de Donas, do 11 de xaneiro de 1240), e en gal. con interferencias do castelán, debidas probablemente ó escriba; este é o texto que incluímos aquí. O protocolo final deste segundo testamento está en latín (a lista de testemuñas) e en castelán (a data).

1242-1252.

Ref.: Ed.: Martínez Salazar 1911: n° 3, pp. 6-10.
Cit.: *Catálogo ARG.*
Rex.: “Fragmentos de proba nun preito. Mosteiro de Sobrado”.
Arq.: ARG. N° 112. Perg. 120 x 250 mm. Letra albalás (segundo o *Catálogo ARG.*)
Data: s.d. “No podemos precisar el año en que este fragmento y las dos notas siguientes, números IV y V, fueron escritos. Del cotejo de la letra francesa, ya degenerada y sin perfiles, ya angulosa y ligada, de estos documentos, con la de algunos otros, escritos en latín en las mismas comarcas en el decenio de 1242 a 1252 y juzgando además, por el estado del romance en estos, comparado con el de los inmediatos posteriores, no creemos equivocarnos en mucho al asignarles dichas fechas por el orden de antigüedad en que van colocados” (Martínez Salazar 1911: 6). Ademais, varios dos personaxes citados aparecen como testemuñas no *Tombo de Caaveiro* en datas próximas: *Ioan Leal* nun doc. de 1248 (II p. 330), e *Ioan Sobrino clericus*, nun doc. de 1242 (II p. 249); o top. *Vilar de Colo* está nun doc. de 1247 (n° 129, I p. 426).

1242-1252.

Ref.: Ed.: Martínez Salazar 1911: n° 3, pp. 10-12.
Cit.: *Catálogo ARG.*
Rex.: “Lista de gastos feita por eclesiásticos na festa de san Xoán. San Xoán de Caaveiro”.
Arq.: ARG. Perg. N° 111. 100 x 150 mm. Letra francesa (segundo o *Catálogo ARG.*)
Data: s.d. Véxase o dito para o documento anterior.

1243-marzo: .

Ref.: Ed.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 298, p. 402.

Rex.: “Elvira González vende a don Xohán, abade de san Pedro de Montes, propiedades en Vilacedeira e Fabeiro”.

Data: “era MCCLXXXI^a eno mes de marcio”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 304, fol. 74r.

Not.: per manu de Fernan Perez.

1244, xaneiro.

Ref.: Ed.: Ferro Couselo 1967, vol. I, nº 1, pp. 13-14. Con foto entre as pp. 28 e 29. .

Rex.: “Carta de foro de dona Toda aos homes de Vilaboa (Sanamede de Castromarigo, Veiga do Bolo)”.

Data: “mense ianuarii, era M^a. CC^a. LXXXII”.

Arq.: AHPOu, Sta. Clara de Allariz. Perg. 150x250 mm.

Not.: Johannes qui notuit.

Obs.: Están en latín as cláusulas penais e o escatocolo.

1245.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 300, p. 403-4.

Rex.: “Don Crimente dóalle a san Pedro de Montes as súas herdades en Valtuille”.

Data: “facta carta era MCCLXXXIII^a” .

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 375, fol. 93.

Not.: Petrus Roderici scripsit

1247-marzo-8.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 301, p. 404.

Rex.: “Don Xohán, abade de san Pedro de Montes, afora un terreo en Vilar a Pai Estévez e a súa muller Mariña Pérez”.

Data: “VIII idus martii, era MCCLXXXV^a” .

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 28, fol. 11.

1247-abril-6.

Ref.: Rey Caiña 1985: nº 105, pp. 427-8.

Rex.: “Pacto de benfeitoría entre as persoas que se mencionan e don Munio Fernández de Rodeiro”.

Data: “Era M^a CC^a LXXXV^a et VI dias andados de abril”.

Arq.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1086/3, 135 x 152 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Bartholomeus notarius [de Ulloa] notuit.

1250.

Ref.: Ed.: Ferro Couselo, vol. I, nº 2, pp. 14-15.

Ed.:Lorenzo/Pérez *Montederramo*, nº 171.

Rex.: “Don Fernando García das Maus dá en foro a Pedro Xil e a súa muller Maior Rodríguez unha leira en Pidrisqueira”.

Arq.: AHPO. Montederramo, carp. C-9, nº 2.

Not.: Petrus Martini que notuit.

Obs.: Texto híbrido latín-galego: “et illa leira tomou donus Fernandus entrega de dona Teresia”, “e leuardes o pan a meu celeiro ena figresía”.

[1250]:

Ref.: Ed.: “El fuero de Bono Burgo de Caldelas romanizado (año 1228)”, *BCMO* 3 (1906/1909), 412-416.

Ed.: Martínez Salazar 1911: nº 8, pp.15-21.

Rex.: “Foro outorgado ó Burgo de Caldelas (Parroquia de santa María de Burgo, concello de Castro Caldelas, Ourense).

Data.: “Facta carta apud Allariz era M^a CC^a LX^a vj.^o”.

Arq.: Arquivo da casa de Alba.

Obs.: “Es la fecha del fuero original, escrito en latín del tiempo y otorgado á aquella villa por D. Alfonso IX. En esta versión gallega se conservó, como era costumbre, la fecha y algunas fórmulas de original latino. No parece anterior al año 1250, y la publico la Excelentísima Señora Duquesa de Berwick y Alba en sus *Documentos escogidos de la casa de Alba*. Madrid, 1891, de donde la hemos copiado” (Martínez Salazar 1911: 15).

1250-xuño-11.

Ref.: Ed.: Fernández Villamil 1943: 116-8.

Cita: Miramontes Castro 1996: 336.

Rex.: “Sentenza sobre bens nas freguesías de Santiago de Cereixo e san Cristovo de Carnés (Vimianzo), a favor de Arias Pérez, abade de Moraime”.

Data.: “xi dias andados de janyro. In era m^a c^a lxi^o viij^o”.

Arq.: Museo de Pontevedra, perg., 111x325 mm. Letra minúscula francesa.

Not.: Per^oHenriques, notario jurado do Concello de Serenga por mandado do juit Martín Ramirit.

1251.

Ref.: *DocCastañeda*, pp. 363-4.

Rex.: “Elvira de Prada doa ó mosteiro de san Martiño de Castañeda varias herdades: dous casais en san Lourenzo, o que lle correspondía no igrexario e na igrexa de Iares, Paradela e Vilar de Eguas”.

Data.: “Era M^a CC^a LXXXIX°”.

Arq.: AHN. Clero. San Martín de Castañeda. Leg. 2339. Perg. 47. .

Not.: Migael Fernandez clerigo.

1251-abril-14.

Ref.: Muñoz 1917 nº29, pp. 164 [reproducción do texto], 390 [transcripción].

Rex.: “María Vermúdez empeña as súas herdades en Soengas e en Millán a seu irmán Alvar Vermúdez por oitenta soldos de León”.

Data: “In era de mille e duçentos e octaenta noue, diez e oito días ante as kalendas mayas”.

1251-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 304, p. 407.

Rex.: “Don Pedro, abade de san Andrés de Espiñareda (o Bierzo), afora un terreo en Rubiana a Martín Fernández e a súa muller Mariña Rodríguez”.

Data: “mense mayi, sub era MCCLXXXVIII”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 68, fol. 20.

Not.: Johannes García, presbíter.

1251-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 305, p. 408.

Rex.: “Don Pedro, abade de san Andrés de Espiñareda, afora varias posesións en Rubiana a Xohán Martinz e a súa muller María Marcos”.

Data: “mense mayi, sub era MCCLXXXVIII”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 69, fol. 20.

1251-xuño-18.

Ref.: *Cartulario de Carracedo*, p. 324.

Rex.: “García González empeña a súa herdade de Cela e Fombasallá”.

Data: “era MCCLXXXIX en o mes de junio terza feyra XII dias por andar”.

Arq.: AHDAstorga, ms. do XVIII, fol. 435, nº 3.

Not.: Johan Rodriguiz, notario e jurado del conceylo de León.

1251-xuño-18.

Ref.: *Cartulario de Carracedo*, p. 325.

Rex.: “García González doa ó mosteiro tódalas súas herdades de Cela, Fombasallá, Parada e outros lugares, estando prisioneiro nas Torres de León”.

Data: “era MCCLXXX e IX en o mes de junio terza feyra XII dias por andar”.

Arq.: AHDAstorga, ms. do XVIII, fol. 436, nº 4.

1251-novembro-27.

Ref.: Ed.: M[anu]el C[astro] (*BCMOu* 5 (1914), p. 23), cit. por A. López 1916 como “mezcla curiosa de gal. y latín”.

Ed.: Ferro *Devanceiros*, vol. I, nº 3, pp.15-16. Inclúe foto do doc. entre as pp. 60 e 61.

Rex.: “Carta de aforamento que outogaron don Fernando García de Maus e a súa muller María Méndez a favor de Tomé Rodríguez e a súa muller Dominga Pérez dos bens que tiñan en Sindhín”.

Data: “V calendas decembris. Era .M.CC.LXXX.VIII”.

Not.: Petrus Martini das Manus qui notauit testis.

Arq.: AHPOu, Santa Clara de Allariz, pergamiño cortado por ABC.

Obs.: Híbrido latín-galego: “et tu quando veneris filaras tua hereditate de ianeiro a ianero et non perderes tu ista hereditate nen eu a prol dela”.

1252.

Ref.: *DocCastañeda*, pp. 364-5.

Rex.: “Elvira Pérez doa ó mosteiro de san Martiño de Castañeda varios casais e cabanas en Ime, Paradela, san Lourenzo e Vilar de Eguas”.

Data: “Era M^a CC^a LXXXX^a”.

Arq.: AHN. Clero. San Martín de Castañeda. Leg. 2339. Perg. 49..

Not.: Frater Fernandus notauit.

1252-abril.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 310, p. 412.

Rex.: “Don Gonsalbo, abade de san Pedro de Montes, afora varias posesións en Viobra a Fernán Pérez e a súa muller Mariña Sánchez”.

Data: “era MCCLXXX enno mes de abril”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 65, fol. 193.

1252-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 311, p. 412-3.

Rex.: “Don Gonsalbo, abade de san Pedro de Montes, afora varias posesións en Saguaza a Pedro Fernández e a súa muller María Eanes”.

Data: “mes de mayo. Sub era MCCLXXXX^a”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 56, fol. 12.

1252-outubro.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 312, p. 413-4.

Rex.: “Pay Perez e súa muller Sancha Gómez vende a herdade de Valdecana a don Gonsalvo, abade de san Pedro de Montes”.

Data: “mense octobrii. Sub era MCCLXXX^a”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 299, fol. 73r.

Not.: Fernandus Pelagii.

1252?-novembro.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 313, p. 414-5.

Rex.: “Don Gonsalvo, abade de san Pedro de Montes, vende unha herdade en Saguaza a María Pérez e a seus fillos Gonsalvo Muniz e Maior Muniz”.

Data: “mes de novembrio. Sub era MCCLXXXII”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 55, fol. 12.

1252?-novembro.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 314, p. 415-6.

Rex.: “Dona Xusta doa propiedades a san Pedro de Montes en Vilar de Xudeus”.

Data: “mense novembris. Sub era MCCLX”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 27, fol. 15r.

Not.: Johannes presbiter .

1253-xuño.

Ref.: *Cartulario de Carracedo*, p. 335. .

Rex.: “Miguel Domínguez vende a Pedro Moniz tres sortes de viñas en Robredo”.

Data: “mense junio era MCCLXXXI”.

Arq.: AHDAstorga, ms. do XVIII, fol. 381v., nº 37.

Not.: Frey (comido) *-siv-* notuit.

1253-xuño-2.

Ref.: *CDOseira* nº 702, p. 662.

Rex.: “Pedro Muñoz, prelado de santa María de Covas, véndelle ó abade de Oseira propiedades en Outeiro”.

Data: “Era Mª CCª XCª Iª, IIIª nonas iunii”.

Arq.: AHN, 1525/20. Perg., 210x100 mm. Gótica cursiva. *Obs.:* Híbrido latín-galego. “Sabuda cousa sega qui eu Petro Munioni ...vendo totis montis \quoos/ vos britastis et ficarum pur briter, ... et de / ipsis casali d’Outeiru, qui fui di Rudrigo Pelegrin, qual eu et germana mea tenemus de vos in vita nostra ... qui semper anpare ipsa eredade de mea germana et de toto omme qui a demandar”.

1253-xullo-8.

Ref.: Ed.: Pallares/Portela 1971: 120.

Ed.: Montero-Santalha 2002: 197-200. Ignora a publicación previa e non indica o arquivo de onde procede. Fai dous tipos de edición, unha paleográfica e outra chamada “filológica”, onde introduce grafías inexistentes no orixinal, tales coma os dígrafos *nh* e *lh* para as palatais.

Rex.: “Don Fernán Anes, ricome de Toroño, renuncia a sacar xugada en Toroño para o exército do rei nos cotos de Oia, ó recoñecer como verdadeiros os privilexios reais que lle mostrou o abade”.

Data: “era M.CC.LXXXX.I ... VIII dias andados de julio”.

Arg.: AHN. Clero Oia, carp. 1801/9.

Not.: Rodrigo Sanchiz notario de don Fernan Anes.

1253-xullo-13.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 316, p. 418.

Rex.: “Dona Mariña e seu marido don Afonso venden a don Goncalvo, o abade de san Pedro de Montes, as súas herdades en san Pedro de Trones”.

Data: “era de mil e CC e LXXXXI annos XIII dias andados de julio”.

Arg.: AHDAstorga, TVM nº 90, fol. 15r.

1253-décembro.

Ref.: *Cartulario de Carracedo*, p. 337.

Rex.: “Arias Méndez de Naraia e seu irmán Pedro Méndez doan ó mosteiro de Carracedo a súa herdade de Cumbraos”.

Data: “mes de decembro, era MCCXCI”.

Arg.: AHDAstorga, ms. do XVIII, fol. 263v., nº 7.

Not.: Frey Johannes, monachus Carrazeti.

[1253-1254]-xaneiro.

Ref.: Ed.: López Ferreiro 1901: 182-4.

Reed.: Martínez Salazar 1911: nº 6, pp. 12-14 (reproduce a lectura de López Ferreiro).

Rex.: “Sentenza nunha cuestión entre o Abade de Antealtares (Santiago) e Xoán Chambarín e súa muller María Rodríguez”.

Data: Data borrosa, “pero en el año 1253 era Merino mayor de Galicia D. Rodrigo Suárez” (López Ferreiro); e engade Martínez Salazar (1911: 12-14): “Éralo también en el siguiente de 1254. *Lib.* 5 de *Sobrado*, f. 39”.

Arg.: AHDS (S. Martiño). Orix. perdido. Lucas (1999: I,541) xa non o atopou: “el documento no se encuentra actualmente en el archivo de san Martiño”.

Not. Munionis Petri notarii... auriensis.

Obs.: Cit. por Lucas 1999: I,541, que engade información ó rexesto: “García Fernández, hijo de Garavay [erro por “juez de Garavaes”], dicta sentencia ... por la heredad de Ormerital [erro por “Armental”]. Se añade la apelación de esta sentencia hecha por María Rodríguez ante el merino mayor del Rey en Galicia Rodrigo Suárez. (...) La data es aproximada”.

Parte do protocolo está en latín (“Hec est sententia quam tulit Garsias Fernandi iudex de Garauaes...”). A primeira parte do corpo ten trazos casteláns: “yo Garcia Fernandez uosso juyz ... et esta hereditat ... que lla dieran a esta Maria Roderiguiz que diesse della cada anno XXX. soldos de renda”; a partir da liña 9 (da edición de Martínez Salazar) xa son inequivocamente galegos. Na liña 26 anúnciase en latín a reprodución doutra carta, que comeza na liña 29, en galego, dirixida por Roi Suárez, meiriño maior, ós xuíces de Ourense.

1254-setembro.

Ref.: Sponer 1932-34: 116.

Rex.: “Don Pedro Bernáldez asigna un aniversario á igrexa de Santiago de Vilafranca”.

Data: “mes de septembro, era M^a CC^a LXXXX^a ij^a”.

Arg.: AHN, Meira (Lugo). Bernardos. Sta. María, P. 151. 158 x 164 mm.

Not.: Sancho Pérez notario.

1255.

Ref.: Ferro Couselo 1967: vol. I, p. 17-18, n° 6.

Rex.: “Mendo Rodríguez e súa muller dona Xohana aforan a Pedro Rodríguez e a súa muller Sancha Pérez o Mato dos Vales en Mornementelos”.

Data: “E^a M^a CC et LXXXX.III^a”.

Arg.: AHPOu, Sta. Clara de Allariz. Perg. 174x118 mm.

Not.: L. Maraniz, scholaris.

Obs.: Híbrido latín-galego.

1255-xaneiro-22.

Ref.: Martínez Sáez 1988, n° 29, pp. 61-62. Con foto do documento.

Rex.: “Foro feito por dona Mariña Rodríguez, abadesa de Sobrado de Trives, a Xoán Cerdeira, do casal que o mosteiro ten xunto á igrexa de Cerdeira.”.

Data: “era M^a CC^a LXXXX^a III^a anus”.

Arg.: AHN, Clero, Antealtares, carp. 521/4. Con extracto en Pauta de pergaminos A.1, VII/15. 150 x 165 mm. Pergamiño. Bo estado de conservación. Minúscula diplomática. Carta partida.

Not.: Pelagius Iohannis presbiter.

1255-febreiro-13.

Ref.: Murguía 1909: 134.

Ref.: “Sentenza dictada polo xuíz Fernán Pérez en preito entre o abade de Monforte e Martín Fernández sobre o portádego de Lemos”.

Data: “era I^a CC^a XC^a III^a e qt idus februarii”.

1255-xullo-10.

Ref.: Ed.: Duro Peña 1967, nº 8, pp. 59-60.

Ed.: Martínez Sáez 1988. Nº 30, pp. 63-64. Con foto do documento.

Rex.: “Mariña Rodríguez, abadesa de Sobrado de Trives, afora a Vasco Fernández e á súa muller Mariña Pérez a cabana do Cazapedo”.

Data: “era M^a CC^a LXXXX^a III anus ... Fecta carta et confirmada en o mes de iulio, X días andadus”.

Arq.: AA, Perg. Trives VII/48. 185 x 165 mm. Bo estado de conservación. Minúscula diplomática. Carta partida.

Not.: Pelagius Iohannis qui notujt.

1255-xullo-15.

Ref.: Ed.: Rey Caiña 1985: nº 139, p. 473.

Ed.: Maia 1986: 68. Con foto (p. 22).

Rex.: “Mariña Núñez concede a don Munio Fernández de Rodeiro dereito de prioridade á posible venda dos seus bens”.

Data: “Era M.^a CC.^a LXL.^a iij.^a et quorum j^{us} Julij” .

Arq.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1087/8, 100 x 110 mm. Carta partida por abc. Minúscula diplomática.

Not.: Johan de Santiago, notario de Portomarín.

1255-agosto-23.

Ref.: Cambón 1957: doc. 551, pp. 1369-1370.

Rex.: “Probanza sobre a herdade de Froiaza en Lougares”.

Data: “era M^a CC^a LXLIII^a et quot decimo kalendas septembris” .

Arq.: AHN Clero. Ourense, Melón. Carp. 1448/2.

Obs.: O protocolo está en latín, pero o resto do texto, escrito por outra man, en galego.

1255-setembro-22.

Ref.: Ed.: López Peña, na *CDH do BRAG*, 1915, nº 69, pp. 214-5.

Ed.: Ferro Couselo 1967, vol. I, nº 5, pp. 16-17.

Ed.: *CDMontederramo*, nº 189.

Rex.: “Testamento de Pedro Rodríguez de Xinzo”.

Data: “Era de mill et duzentos et nouenta e IIJ^{es} anos, XXIJ días andados de setembro”.

Arq.: AHN, Clero, Carpeta 1484/4.

Not.: Gonçalo Martiúz, que a escriu´j per mandado de Pedro Rodríguez.

1255-outubro.

Ref.: Sponer 1932-34: 119.

Rex.: “Nuno Sánchez de Pallares vende a Pedro Páez unha herdade na igrexa de Fonmiñá e Vilagormar”.

Data: “mes d’utubro, sub era M^a CC^a LX^a iij^{am}”.

Arq.: AHN. Meira (Lugo). Bernardos. Sta. María. P. 154. 110 x 240 mm.

Not.: Domingo Gonzaluit, clerico de Vila Meana.

1255-novembro.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 327, p. 427.

Res.: “Don Fernando, abade de san Pedro de Montes, afora a Gonsalvo Núñez e a súa muller María Sánchez unha herdade en Saguaza”.

Data: “mes de novembro era MCCLXXXIII”.

Arq.: AHD Astorga, TVM nº 54, fol. 16r.

Not.: Martinus me fecit.

1255-décembro.

Ref.: Cambón 1957: doc. 559, pp. 1383-1384.

Res.: “Preito sobre dous casares en Pías ante Nuno Martíns, xuíz do Rei en Toroño, do que resulta condenado don Rodrigo Afonso”.

Data: “Era de mill et CC^{os} et XC iij annos eno mes de *dezeb*bro”.

Arq.: AHN. Clero. Ourense, Melón. Carp. 1448/6.

Not.: Johan Fernandez notario de Sovoroso la escrivío.

1256.

Ref.: Ed.: Murguía 1907: 2.

Ed.: Vázquez Saco 1943: 118-124. Non coñecía o publicado por Murguía: “no sabemos haya sido publicado hasta hoy”.

Res.: “Gonzalo Petri, fillo de Pedro Hourez da Sardiñeira, doa a Miguel, bispo de Lugo, os seus quíñons das igrexas de san Xoán de Loio, da Ponte do Arcediágo, de Casdanaia, do Hospital da Cruz e de san Mamede de Río”.

Data: “Era de M^a. CC^a. LXXXX^a. iiiij^{am}”.

Arq.: Murguía di: “pertenciente a la iglesia de Lugo, y del cual tenemos copia en nuestra colección de documentos”. Segundo Vázquez Saco, o orixinal está no AHN, libro 2º de pergamiños da Catedral de Lugo (leg. 729, f. 154), pero por esta referencia hoxe é ilocalizable. A edición de Vázquez Saco está feita a partir dunha copia do ACLugo: “entre los que se conservan del archivo catedral, uno de los primeros redactados íntegramente en el romance vulgar”, “el primer doc. gall. del suplemento al Tumbillo Nuevo, hecho el año 1804 por el competentísimo P. Rubiera. Ocupa también el primer lugar de la colección diplomática del inolvidable D. Buenaventura Cañizares, que hoy posee nuestro Archivo Catedral”.

Not.: Joan Petri notario do conceio de Monforte que a escriví por mandado deste Gonzalvo Petri.

Obs.: As diferenzas entre ámbalas edicións poden deberse a erros, a distintos criterios ou a seren de diferentes orixinais.

1256-febreiro-[15].

Ref.: Sponer 1932-34: 117.

Rex.: “O mosteiro de Samos dá en foro tres viñas a Xoán Suárez de Vilela (Vilafranca do Bierzo, León)”.

Data: “meado el mes de febreyro, sub era de M^a CC^a L XXXX^a iiii^a”.

Arq.: AHN. Samos (Lugo). Bieitos. San Xulián. P. (sic). 120 x 336 mm. Carta partida por abc.

Not.: Sancho Pérez, notario de Vilafranca, que la scriuj per mandado de Pedro Uermuez, ouenzal de Uillela.

1256-marzo-1.

Ref.: Ed.: Duro Peña 1967, n° 9, pp. 60-1.

Ed.: Martínez Sáez 1988, n° 31, pp. 65-6.

Rex.: “Foro da herdade de Vilanova feito pola abadesa de Sobrado de Trives, dona Mariña Rodríguez, a Domingo Miguez e a Seveiro Miguez”.

Data: “era M^a.CC^a.LXXXX^a.IIII^a. ... o primeiro dia marcio”.

Arq.: AA, Perg. Trives VII/11. 145 x 140 mm. Estado de conservación bo-regular. Minúscula diplomática. Carta partida.

Not.: Pelagius Iohannis.

1256-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, n° 331, pp. 431-2.

Rex.: “Tereixa Fernández e Maior Fernández, con seu pai Fernán Pérez, véndelle a don Fernando, abade de san Pedro de Montes, as súas propiedades alende o río Sil, en Vilacideira e no Fabeiro”.

Data: “era de mil e CC e LXXXX e IIII annos eno mes de mayo”.

Arq.: AHD Astorga, TVM n° 303, fol. 74r.

1256-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, n° 332, p. 432.

Rex.: Don Fernando, abade de san Pedro de Montes, permúttalle uns bens a Rui García, cabaleiro en Orellán”.

Data: “Era MCCLXXXIII annos eno mes de mayo”.

Arq.: AHD Astorga, TVM n° 353, fol. 87r.

1256-xuño.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, n° 333, p. 433.

Rex.: “Pero Moniz, xuíz de Valdeorras, restituélle ó convento de san Pedro de Montes propiedades en Bobaños, san Cristovo e Quereño”.

Data: “mes de junio. Era MCCLXXXIII”.

Arq.: AHD Astorga, TVM n° 29, fol. 11.

1256-xuño-1.

Ref.: *CDOseira*, nº 758, p. 719.

Rex.: “Mariña Eanes doa a Xil Rodríguez, fillo de don Rodrigo Fernández de Rodeiro, un casal en Allariz”.

Data: “era de mil ducentos et noventa et quatro annos, na primeira quinta feyra de iuyo”.

Arq.: AHN 1527/7. Perg., 250x110 mm. Gótica cursiva.

Not.: Fernandus Pelaii canonicus et notarius lucensis.

1256-xullo.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 334, p. 433-4.

Rex.: “Rui Fernández Pico fai preito e avinza con don Fernando, abade de san Pedro de Montes, sobre unhas propiedades en Turienzo a cambio doutras en Borrenes”.

Data: “era MCCLXXXVIII, eno mes de juliu”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 182, fol. 49.

1257-abril.

Ref.: *DocCastañeda*, nº 201, pp. 367-8.

Rex.: “Pedro Álvarez fai doazón ó mosteiro de san Martín de Castañeda de tódalas súas herdades en Casoio, coa condición de que o mosteiro o amparase”.

Data: “mes de abril, Era Mª CCª XCV”.

Arq.: AHN. Clero. San Martín de Castañeda. Leg. 2339. Perg. 51.

1257-abril-26.

Ref.: Ed.: Martínez Salazar, 1911: nº 8, pp. 22-24.

Cit.: López Sangil (2002: nº 356, p. 425) dátao no 24 de abril.

Cit.: *Catálogo ARG*.

Rex.: “Mayor Rodríguez renuncia a favor de Monfero a uns bens en Obaña [hoxe o Baño] e Mugaridos, que litigaba co mosteiro”.

Data: “era de mil e CC^{os} e LXXXXV. anos. Sex días antas kaendas mayas”.

Arq.: ARG. Nº 114. Monfero. Perg. Carta partida. 240 x 150 mm. Letra de albalás (segundo o *Catálogo ARG*).

1257-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 336, p. 435-6.

Rex.: “Dona Maior Pedres, muller que foi de Alvar Núñez de Turienzo véndelle a don Fernando, abade de san Pedro de Montes, as súas propiedades de Sancha Fernández en Turienzo “.

Data: “mes de mayo. Era MCCLXXXXV”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 186, fol. 50r.

1257-maio.

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 337, p. 436-7.

Rex.: “Guter Fernández Piquelos e outros venden as súas propiedades en Turienzo a don Fernando, abade de san Pedro de Montes”.

Data: “mes de mayo. Era MCCLXXXXV”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 184, fol. 50.

1257-xuño-1: .

Ref.: Ed.: Martínez Salazar, 1911: nº 9, pp. 24-25.

Ed.: Pallares 1979, nº 46, pp. 306-7. Esta edición ten bastantes diferenzas coa de Martínez Salazar, ó que cita, sobre todo nos apelidos das testemuñas.

Cita: *Catálogo ARG*.

Rex.: “O abade M. Pérez e o convento de Sobrado compran a dona María Pérez a herdade que tiña en Armeá (A Coruña)”.

Data: “Era M.^a CC.^a. XC.^a V.^a et quot kalendas junias” (M.S).

Arq.: ARG. Nº 114. Monfero. Perg. Carta partida. 240 x 150 mm. Letra de albalás (segundo o *Catálogo ARG*).

Not.: Martinus Pelaez notario jurado do Concelio de Betanzos e da terra de Nendos.

Obs.: “Es la María Balteyra tan criticada por los trovadores del Cancioneiro da Vaticana. Habíamos publicado este interesante documento en la *Revista crítica de Historia y Literatura*. Octubre de 1897” (Martínez Salazar 1911: 24).

1257-xuño-8.

Ref.: Sponer 1932-34: 128.

Rex.: “Dona Teresa Gómez doa ó mosteiro de Meira os bens herdados de seu pai en Meira, Caraño, na Muíña e en Outeiro”.

Data: “viiij dias andados de junio, sub era de myll et CC et noueynta et v. anos”.

Arq.: AHN. Meira (Lugo). Bernardos. Sta. María. P. 160. [É a Carp. 1135/11]. 213 x 223 mm.

Not.: Martín Eanes, notario jurado do concello da Cruna.

1257-agosto-3.

Ref.: Ed.: Rey Caiña 1985: nº 146, pp. 485-6.

Ed.: Maia 1986: 69.

Rex.: “Don Munio Fernández de Rodeiro cambia unhas propiedades que posúe en Guillarei, Miñor, Tebra e Toroño por outras que posúen os irmáns Arias e Fernándo Nuñez en Pousa da Pena, Lemos, Asma, Casar da Costa, Bións, Leiro e Nendos.”.

Data: “.iiij.^{es} dias andados d’agosto. In E.^a M.^a CC.^a LXL.^a V.^a”.

Arq.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1087/16, 160 x 190 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Petrus Johannis, publicus notarius Montis Fortis.

1257-setembro.

Ref.: CDMontederramo, nº 196. Cit: Leirós 1951: nº 766.

Rex.: “Sancha López e súas irmás véndenlle ó mosteiro de Montederramo a súa herdade do Coto”.

Data: “era M^a CC^a LXXXX^a V^a, jn mense september”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 766.

Not.: Pedro Gunçálvez, que a fez.

1257-setembro.

Ref.: Ed.: Ferro Couselo 1967, vol. I, nº 7, pp.18-19.

Ed.: CDMontederramo, nº 197.

Rex.: “Pedro Pérez de Manzaneda e a súa muller danlle ó mosteiro de Montederramo un casar en Castrelo e o mosteiro dálles outro en usufruto na mesma vila”.

Data: “mes de setembro, en era M^a CC^a LXXXX^a V^a”.

Arq.: AHN, Clero, Carpeta 1484/6.

Not.: Pedro Gunçálvez.

1257-setembro.

Ref.: Tombo SPedro de Montes, nº 339, p. 439-440.

Rex.: “García Eanes de Benavente dóalle a don Fernando, abade de san Pedro de Montes, a súa chousa en Morales de Rei”.

Data: “era de mil e CC e LXXXXV anos, enno mes de setembro”.

Arq.: AHDAstorga, TVM nº 166bis, fol. 45.

Not.: Fernandus Dominici monachus.

1257-setembro-5.

Ref.: Cal Pardo 1984, nº 12, p. 246.

Rex.: “Doazón feita ó mosteiro de Pedroso por Xoán Vermúes de Mandiá e Lope García de Mandiá de varias herdades sitas en santa Mariña do Monte”.

Data: “a v.^a días de setenbro, Era de mill et XXLXXXXV anos”.

Arq.: ACMondoñedo. CDP nº 12: Ibi. Orix. perg. de 254 x 245 mm.

Not.: Pedro Rodrigiz, notario público del Rey en Trasancos.

1257-outubro.

Ref.: CDMontederramo, nº 198. Cit: Leirós 1951: nº 768.

Rex.: “Fernán Fernández de Aguil e os seus fillos véndenlle ó mosteiro de Montederramo as herdades que teñen en Aguil”.

Data: “Era M^a CC^a LXXXX^a V^a, jn mense outubro”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 768.

Not.: Pedro Gunçálvez notario.

1258-febreiro.

Ref.: CDMontederramo, nº 204. Cit: Leirós 1951: nº 784.

Rex.: “Xoán Andreu do Souto e a súa filla véndenlles a Eldora Pérez e ós fillos de Xoán Fernández unha herdade sobre a fonte de Pousada e unha casa na freguesía de santa Tegra”.

Data: “mes de feureyro, en era M^a CC^a LXXXX^a VJ^a”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, n° 784.

Not.: Pedro Gunçálvez .

1258-abril.

Ref.: *CDOseira*, n° 814, p. 780. Cit: Leirós 1951: n° 795.

Rex.: “Convenio establecido entre María Eanes e outro particular sobre unhas herdades en Ribadavia”.

Data: “Era M^a CC^a LXL^a VI^a et quotum mense aprilis”.

Arq.: ACOu, monást., n° 795. Carta partida por abc. Perg., 120x210 mm. Gótica cursiva. Texto deteriorado.

Not.: Petro Rodriguiz iurado taballiom do concello de Ribadavia.

1258-abril-8.

Ref.: Ed.: Rey Caiña 1985: n° 155, pp. 499-500.

Ed.: Maia 1986: 70-71.

Rex.: “Testamento de Fernando Núñez de san Cibrao”.

Data: “Era de mill CC^a LXL^a VI^a et quotum idus aprilis”.

Arq.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1088/1, 105 x 245 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Diego Martínez.

Obs.: Hai bastantes diferenzas de edición, debidas sobre todo a distintos criterios editoriais, resolución de abreviaturas e interpretación da puntuación.

1258-xuño.

Ref.: Ed.: Ferro Couselo 1967, vol. I, n° 8, pp. 19.

Ed.: *CDMontederramo*, n° 207.

Rex.: “Pedro Eanes de Lampaza e súa muller véndenlles ó mosteiro de Montederramo a oitava do casar onde el mora, unha leira en Outeiro Rabioso e todo o que ten en Lampaza”.

Arq.: AHPOu, Carpeta C-9, n° 3. .

Not.: Pedro Gunçálvez.

1258-xuño-5.

Ref.: Ed.: Muñoz Rivero 1917 n° 15, pp. 150 [reprodución do texto] e 384 [transcrición]. Datado polo autor en 1228, por basearse nunha copia que non ten o x aspado.

Ed.: Rey Caiña 1985: n° 159, p. 505.

Ed.: Maia 1986: 71-72. Reproduce esta ed.: Martins 2004: 517.

Rex.: “Don Munio Fernández de Rodeiro doa vinte soldos pola casa que fixo en Negrelle”.

Data: “Era .M.^a CC.^a LXL^a vj^a et quotum X^o nonas Junii”. [x aspado].

Arg.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1088/5, 54 x 141 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Johannes de Leiro scripssit de mandatum don Munio.

Obs.: Rey Caiña e Maia reproducen o documento do AHN, pero o que publica Muñoz Rivero é outro texto lixeiramente diferente e de letra distinta, que non foi localizado. As diferenzas máis significativas son a presenza do x aspado no documento do AHN (que, por tanto, sitúa a data 30 anos máis tarde cá proposta por Muñoz Rivero), e a ausencia de texto na última liña, que fai modifica-lo nome do escriba: “Michael Iohannis <<clerico de Zolle, Johannes de Leiro>> scripsit”, de maneira que no de Muñoz Rivero quen figura como escriba é *Michael Iohannis* en vez de *Johannes de Leiro*, como consta correctamente na edición de Rey Caiña. Maia, estrañamente, non desenvolve o *J* da inicial do nome, co que queda un equívoco “Michael Iohanis clerico de Zolle j de Leiro, scripsit”.

1258-setembro-8.

Ref.: *CDOseira*, nº 818, pp. 783-4. Cit: Leirós 1951: nº 809.

Rex.: “Convenio suscrito por Rodrigo García, meiriño maior de Galicia, e súa muller Elvira Fernández con Pedro Fernández, prior de Oseira, polo que reciben dous casais en Alceme e Rioboo, renuncian a unhas herdades en Barbantes e dan cen moravedís”.

Data: “VIIIº dias passados de setembro en era de mille et CC LXL VI”.

Arg.: ACOu, monást., nº 809. Carta partida. Perg., 130x210 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Iohan Viviaz monges de Oseyra et notario.

1258-setembro-17.

Ref.: Rey Caiña 1985: nº 161, pp. 507-8.

Rex.: “Preito entre Munio Páez, abade de Ferreira de Pallares, por unha parte, e Xoán Paez e Pedro Muñoz pola outra, perante Sancho Moniz, alcalde e xuíz de Monterroso”.

Data: “Era Mª CCª LXLª VIª annos, XVII dias de setembro”.

Arg.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1088/7, 128 x 198 mm. Minúscula diplomática.

1258-setembro-22.

Ref.: Ed.: Rey Caiña 1985: nº 162, p. 509.

Ed.: Maia 1986: 72-73.

Rex.: “Munio Páez, abade de Ferreira de Pallares, troca algunhas propiedades con Pai Rubio e á súa muller Mariña Núñez”.

Data: “Era .M.ª CC.ª LXL VIª et quotum Xº Kalendas Octobbris”.

Arq.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1088/8, 120x138 mm.
Carta partida por abc. Minúscula diplomática.
Not.: Fernandus Iohannis que notuit.

1258-novembro: .

Ref.: *Tombo SPedro de Montes*, nº 343, p. 443.
Rex.: “Guter Pérez de Turienzo véndelle a don Fernando, abade de san Pedro de Montes, propiedades en Turienzo”.
Data: “era de MCCLXXXVI, enno mes de novembrio”.
Arq.: AHDAstorga, TVM nº 188, fol. 50r.

1258-novembro-24.

Ref.: *CDOseira*, nº 820, pp. 785-6.
Rex.: “Varios veciños de Catasós véndenlle a don Rodrigo Fernández de Rodeiro e a súa muller María Fernández as súas herdades”.
Data: “Era M^a CC^a LXL^a VI^a et sunt facta VIII° dies ante kalendas decenber”.
Arq.: AHN 1525/12. Perg. 190x120 mm. Gótica cursiva.
Not.: Arias Nunes capellan de don R. testemoia qui notuit.

1259.

Ref.: *CDMontederramo*, nº 209.
Rex.: “Acordo entre o mosteiro de Montederramo e Pedro Rodríguez Toseiro”.
Data: “era de mil et duzentos et noucenta et VIJ anos”.
Arq.: AHN, Clero, Carpeta 1484, doc. nº 9.
Not.: notario Johane Eanes de Baruncellj.

1259-febreiro.

Ref.: Ed.: Porta de la Encina 1986: 256.
Ed.: Fernández de Viana /González Balasch, 2002: 350.
Rex.: “O prior de san Xoán de Caaveiro, frei Martiño, fan preito e prazo a Pedro Pédrez, cabaleiro de Saa, sobre un agro sobre a igrexa de Vilanova en Sillobre”.
Data: “Era MCCXCVII e o quodum no mes de fevereiro”.
Arq.: AHN, Clero, 491/6; carta partida; minúscula diplomática currens.
Not.: Pedro Rodríguez, notario del rey dado in Trasanquos e in Bezouquos.
Obs.: Hai moitas diferenzas nas dúas transcricións, aparte das de criterio editorial. Na de 2002 falta texto que si se reproduce na anterior, e hai distintas interpretacións das mesmas secuencias: “en tal condision” (1986) vs. “en ... [sic] Cendrón” (2002) ou “un agro que jaz sobre la egreia de Villa Nova”, (1986) vs. “e

os outros “un agro que jaz so Oreia, egreia de Villanova” (2002).

1259-febreiro-15. .

Ref.: Ed.: Martínez Salazar 1911: n° 10, pp. 27-28. Tírao do “facsimile n° XIX do *Manual de Paleografía diplomática* polo Sr. Muñoz Rivero. Madrid 1880”. A edición da que nós dispomos é unha reed. de 1917, editada en facsímil en 1972, pp. 168 [reproducción do texto] e 392 [transcripción].

Ed.: Rey Caiña 1985: n° 165, p. 513.

Rex.: “Doazón de Xoán Pérez, crego de Soñar (Lugo), ó mosteiro de santa María de Ferreira de Pallares de varios igrexarios pola salvación da súa alma”.

Data: “Era de mil et CC^a et LXL et vii et quotum vx^o kalendas martii”.

Arg.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1088/11, 98 x 110 mm. Minúscula diplomática. .

Not.: Fernandus qui notuit.

Obs.: Hai dúas diverxencias significativa entre as edición de Muñoz Rivero e a de Rey Caiña. Neste caso non puidemos confrontalo orixinal, pois no AHN está actualmente ilocalizable (así consta no microfilm correspondente, onde se di que falta o 26/XI/1982, e o 12/nov./1993), de maneira que as decisións tomadas son especulativas. Por un lado, o nome do topónimo ó que pertence Xoán Pérez, *Sunar* segundo este e *Funar* segundo aquel. No documento reproducido por Muñoz Rivero parece ter o trazo propio do *f*, pero a identificación co actual top. *Soñar* parece favorece-la interpretación dun *s*. Por outro lado, Rey Caiña data o 25 de febreiro, tras transcribir “quotum VX kalendas marcii”); parece evidente que hai un erro na data, pois o número VX non existe. Rey Caiña calculou sobre as V kalendas, e a partir de aí datou no 25 de febreiro (en ano non bisesto). Con todo, parece máis probable un erro de inversión, é dicir, XV, tendo en conta ademais que a outra copia do documento tamén o indica así. Por tanto, a data proposta é o 15 de febreiro, correspondente ás “XV kalendas marcii”.

1259-febreiro-17.

Ref.: Ferro Couselo 1967, vol. I, n° 9, pp. 19-20.

Rex.: “Xoán da Maia vende a Lopo Estévez e a súa muller María Fernández a leira de Carballa Viriña en Azoreiros”.

Data: “Feita a carta XVII días de febreiro, en era de mill e CC^{tos} e XC^{tos} e XC^a e VII anos”.

Arg.: AHPOu. Perg. Santa Clara de Allariz, 170x 145 mm.

Not.: “Fernán Ianes, notario público del Rey en Allariz e in toda Limia”

1259-febreiro-19.

Ref.: Vaamonde Lores 1909: 63-4.

Rex.: “Rui Joanes de Castro vende a don Munio, abade do mosteiro de Sobrado, a sexta parte dos bens que ten na vila de Mandres, por 30 soldos toroneses”.

Data: “dez e noue días andados de febereyro. Era M. CC. XC. VII”.

Arq.: ARG. Tirado do *Tombo de la hacienda que esta real casa de santa María de Sobrado tiene hazia la villa de Ferrol y su tierra* (Col. Vaamonde Lores 6 (1) nº 13), letra do XVII, papel, 61 folios.

Not.: Pedro Petriz, veciño de Xenrozo, notario jurado del rey dado en terra de Pruzos.

1259-febreiro-23.

Ref.: CDMontederramo, nº 212. Cit: Leirós 1951: nº 820.

Rex.: “Mariña Eanes e seu marido véndenlle ó mosteiro de Montederramo as súas herdades en Senra, na freguesía de san Mamede de Forcas”.

Data: “VIJ días ante kalendas marcias, sub era de mill et CC et nonaginta et VIJ anos”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 820.

Not.: Pedro Gunçalvez, notario.

1259-febreiro-27.

Ref.: CDMontederramo, nº 214. Cit: Leirós 1951: nº 821.

Rex.: “Pedro Eanes véndelle a Pedro Paz, clérigo, as herdades que ten en Escuadro e en Castro e o seu quinhón do Agro do Castado”.

Data: “XXVIJ de feureiro, en era de mill et CC et XCª et VIJ anos”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 821.

Not.: Pedro Ffernández, de mandado de meu padre Ffernán Ianes, notario del rrey in Allariz et in toda Limia.

1259-febreiro-28.

Ref.: CDMontederramo, nº 215. Cit: Leirós 1951: nº 822.

Rex.: “María Eanes, outra María Eanes, con cadanseu marido, e Pedro Eanes e súa muller véndelles a Pai Viviez e á súa muller unha herdade en Cas do Marco, en Santiso”.

Data: “XXVIJ días de feureiro, en era de mill et CC^{tos} et XCª et VIJ anos”.

Arq.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 822.

Not.: Pedro Ffernández, de mandado de meu padre Ffernán Ianes, notario público del rrey in Allariz et in toda Limia.

1259-marzo.

Ref.: CDMontederramo, nº 216. Cit: Leirós 1951: nº 823.

Rex.: “Don Xullán e súa muller véndenlle ó mosteiro de Montederramo as súas herdades en Senra”.

Data: “mes de marcio, en era Mª CCª XCª VIJª”.

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 823-A.

Not.: Johán Iohanes, que la iscriuiu per mandado de Pedro Guñáluez, notario.

1259-marzo.

Ref.: CDMontederramo, nº 217. Cit: Leirós 1951: nº 823.

Rex.: “Xoán Pérez das Viñas e a súa muller véndenlle ó mosteiro de Montederramo as súas herdades en Leborín”.

Data: [ano tomado do doc. 216, pois están no mesmo pergamiño].

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 823-B.

Not.: Johán Iohanes, que la iscriuiu per mandado de Pedro Guñáluez, notario.

1259-marzo.

Ref.: CDMontederramo, nº 218. Cit: Leirós 1951: nº 823.

Rex.: “Gonzalo Míguez, a súa muller e os seus fillos véndenlle ó mosteiro de Montederramo as herdades que teñen en Forcas e en Sacardebois”.

Data: [ano tomado do doc. 216, pois están no mesmo pergamiño].

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 823-C.

Not.: Johán Iohanes, que la iscriuío per mandado de Pedro Guñáluez, notario.

1259-marzo.

Ref.: CDMontederramo, nº 219.

Rex.: “Teresa Rodríguez e seus fillos véndenlle ó mosteiro de Montederramo unha viña en Sismiro e un souto sobre Mouca”.

Data: “era de mill et CC et nonaginta et VII anos”.

Arg.: AHN, Clero, Carpeta 1484, doc. nº 10.

Not.: Johán Iohanes, que la iscriuío per mandado de Pedro Guñáluez, notario.

1259-marzo-3.

Ref.: Ed.: Vaamonde Lores, *CDH do BRAG*, vol. III, 12-14; con foto do documento

Ed.: Romani / Otero-Piñeyro 2003: 58.

Rex.: “Rui Méndez vende a seu irmán Johán as herdades de Carballo Longo e Vilanova por cen soldos”.

Data: “Era .Mª. CC.LX^l.VII Tres días andados de marzo”.

Arg.: AHN, 1517/6, perg., orix., gal., gótica, 110x240.

Not.: Petrus Martin, notariu et prelado de Gestoso.

Obs.: Fóra das diferenzas de criterio, hai erros na última publicación: “morabetinos” (1969) vs. “soldos” (2003), “J. Franco” vs. “J. Rico”, “Fernán Pedrez” vs. “Fernán Pelaez”, respectivamente. A reprodución do documento na edición de Vaamonde Lores permite corrobora-las súas lecturas.

1259-abril-1.

Ref.: Sponer 1932-34: 142-3.

Rex.: “Venda feita por María Pérez e Azenda Pérez e os seus maridos, Nicolao e Pascual Martín, a Fernán Domínguez e á súa muller, María Pérez, en Outeiro de Xusao (Loio, Paradela)”.

Data: “Era M^a CC^a LX^a vij et iij dias ante kalendas aprilis”.

Arq.: AHN, Lugo. Catedral. P. II, 179. 51 x 82 mm.

Not.: Affonso Rodriguiz, notario juratus.

1259-abril-4.

Ref.: *CDOseira* n° 839, p. 802.

Rex.: “Doazón dunha leira de Estevo e Tareixa García a seu pai, García Ovéquez”.

Data: “Era M^a CC^a XL^a VII^a, IIII dias andados d’abril”.

Arq.: AHN. [Clero] 1516/18. Minúscula diplomática.

Not.: Petro Martín, notariu e prelado de Geestosa.

1259-maio-10.

Ref.: Fernández de Viana / González Balasch 2002: 351.

Rex.: “Sancho Fernández e a súa dona Maior Fernández, filla de Fernán Pérez de Andrade, venden ó mosteiro de Caaveiro as súas eguas por cincuenta moravedís leoneses”.

Data: “X días de maio andados, era de mille e dozentos e noventa e set<e> anos”.

Arq.: Arquivo da RAG, fondo Murguía, P-7/7; pergamiño; 160x170 mm., minúscula diplomática currens; con pequenos rotos na parte central.

Not.: Pedro Rodríguez, notario del rey dado in Trasanquos e in Bezouquos.

1259-xuño-21.

Ref.: Duro Peña 1996, n° 335, p. 274.

Rex.: “Venda de bens en Xestosa. María Paiz, Pedro Paiz e Xoán Paiz véndenlles a Xoán Paiz e á súa muller María Anes o seu quión do souto da Lavandeira (dorso: de Geestosa) por 35 soldos”.

Data: “Era M CC LX VII, XXI andados de iunio”.

Arq.: ACOu, Escrituras XIV, 110; orix. perg. 365 x 98mm.

Not.: Pedro Martiz prelado de Geestosa e notariu.

1259- xuño-22.

Ref.: Muñoz Rivero 1917 n° 21, pp. 156 [reprodución do texto] e 387 [transcrición]. Dátao en 1239.

Rex.: “Munio Páez, abade do mosteiro de santa María de Ferreira de Pallares, fai emprazamento con Rodrigo Núñez, prelado da igrexa de san Pedro de Lavalos, polo que lle dá un quiñón da igrexa de san Martiño de Meda a cambio dun quiñón do igrexario de Gomelle”.

Data: “In era M^a CC^a LXL VIJ et quotum X^o kalendas julij”.

Arq.: AHN, Clero, carp. 1085/1 bis. Perg. Carta partida por abc.

Not.: Ffernandus qui notuit.

Obs.: Muñoz Rivero publica un documento con lixeiras diferenzas co atopado no AHN, do que se dá a signatura; este é unha carta partida, con letra máis descoidada. A diferenza fundamental é a datación: no documento do AHN aparece un x aspado, e na reprodución fotográfica de Muñoz Rivero non. Outra das diverxencias é o desenvolvemento da inicial *M* correspondente ó nome do abade do mosteiro; Muñoz Rivero desenvolve como *Martinus*, que é o usual, pero entre 1250 e 1284 o abade de Ferreira era Munio Páez, de maneira que optei por este último nome.

1259-agosto-31.

Ref.: Rey Caiña 1985: n° 164, p. 512.

Rex.: “Dona Maior Fernández dóa ó mosteiro de Ferreira de Pallares as súas herdades en san Pedro de Recelle (Portomarín, Lugo) pola súa alma e a do seu marido, Pedro Fernández”.

Data: “Ffacta carta sub era M^a CC^a LXXXX VIJ^a et o quotum ij kalendas setembras”. O editor transcribe erroneamente “et o quotum II idus setembrao”, e por tanto data o 12 de setembro de 1259.

Arq.: AHN, Clero, Carpeta 1088/10, 112x134 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Fernandus que notuit.

1259-setembro-1.

Ref.: Sponer 1932-34: 141-2.

Rex.: “Venda feita por Xoán Fernández, dito Roncha, a don Pedro Martiz, tendeiro, e á súa muller, María Iohanis, en Outeiro de Loio (Paradela)”.

Data: “Era M^a CC^a LX^a vij et en dya de kalendas setembras”.

Arq.: AHN, Lugo. Catedral. P. II, 163. 106 x 183 mm.

Not.: Affonso Rodriguiz, notario juratus.

1259-setembro-9.

Ref.: Sponer 1932-34: 142-3.

Rex.: “Venda feita por Nicolao Eanes e a súa muller María Guisa, a don Pedro Martiz, tendeiro, e á súa muller, María Eanes, en san Xoán de Loio (Paradela)”.

Data: “Era Mª CCª LXª vij et viiiº días andados de setenbro”.

Arg.: AHN, Lugo. Catedral. P. II, 157. 325 x 50 mm.

Not.: Affonso Rodríguez, notario juratus.

1259-outubro-9.

Ref.: CDMontederramo, nº 225.

Rex.: “Lopo Rodríguez e o seu fillo véndenlle ó mosteiro de Montederramo a súa herdade na vila de Queirugás”.

Data: “IX días pos kalendas outubroas, sub era Mª CCª LXLª VIJª”.

Arg.: AHN, Clero, Carpeta 1484, doc. nº 8.

Not.: Johane Eanes, notario de Baruncellj.

1259-novembro-6.

Ref.: CDMontederramo, nº 225. Cit: Leirós 1951: nº 844.

Rex.: “María Pérez e o seu marido véndenlle ó mosteiro de Montederramo as súas herdades en Aguil e danlle as herdades que compraran de Mariña Martiz”.

Data: “VJ días de nouembro, sub era Mª CCª XCª VIJª”.

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 844.

Not.: Pedro Gunçalvez, que la escriuj.

1259-novembro-13.

Ref.: Sponer 1932-34: 140.

Rex.: “Sentenza dada polo bispo don Xoán no preito entre don Pedro Pérez, comendador de Portomarín e Vivián Froiaz, prelado da igrexa de santa Eufemia de Vilarmosteiro (O Páramo)”.

Data: “idus nouembris, era Mª CCª LXª vij”.

Arg.: AHN, Lugo. Catedral. P. II, 94. 169 x 283 mm.

Not.: Johanis Martiz, publicus notarius dominj episcopi auriensis.

1259-décembro-1.

Ref.: CDMontederramo, nº 227. Cit: Leirós 1951: nº 845.

Rex.: “Pedro Fernández e Lourenzo Pérez, coas súas mulleres, e mais María Vázquez, véndenlles a Airas Pérez e a súa muller as súas herdades en Berrande”.

Data: “J día pus kalendas dezenbras, en era Mª CCª XCª VIIª anos”.

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 845.

Not.: Petro Moniz, notario público de Souto Vermuj, de mandado de Ffernán Ihoanis, notario del rey en todo Lima.

1260-febreiro-24: .

Ref.: CDMontederramo, nº 228. Cit: Leirós 1951: nº 852.

Rex.: “Aras Pérez de Caldelas cambia co mosteiro de Montederramo a súa herdade en Senra por dous casares en Pena Petada, en Trives, e renuncia ás súas demandas”.

Data: “era Mª C^a LXXXXVIIJ, XXIIIJ días andados do mes de feureyro”.

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, nº 852.

Not.: Pedro Gunzáñez notario de Caldelas.

1260-marzo-16.

Ref.: Rey Caiña 1985: nº 178, p. 527.

Rex.: “Martín Froiaz e a súa muller dóanlle Munio Páez, abade do mosteiro de Ferreira de Pallares, e ó convento as súas herdades de Pallares pola salvación da súa alma”.

Data: “M^a CC^a LXXXX^a VIII^a et quatum XVI días andados de março”.

Arg.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1089/3, 165 x 82 mm. Minúscula diplomática.

Not.: Fernandus Johannis qui notuit.

1260-abril-6.

Ref.: Martínez Salazar 1911: nº 11, pp. 28-29.

Rex.: “Pedro Duraz Malath vende a Xoán Suarez de Escanoi a herdade que posúe no vilar de Escanoi, freguesía de S. Tírso de Ambroa (A Coruña)”.

Data: “vi días andados de abril. Era M.^a CC.^a LX^a VIIJ.^{aa}”.

Not.: Pedro Pedriz dito de Jenroço notario jurado del Rey dado in terra de Pruzos.

1260-maio-6.

Ref.: Ed.: Martínez Salazar 1911: nº 12, pp. 29-30.

Cit.: *Catálogo ARG.*

Rex.: “Xoán Pérez, Caharavell de Cendaye, vende a Miguel Doce e a súas irmás varias herdades na vila de Cendaye e no vilar de Golmar (A Coruña)”.

Data: “vi días andados de mayo. Era M.^a CC.^a LX^a VIII.^{aa}”.

Arg.: ARG. Nº 508 (164).Perg. Orix. 150x 110 mm. Letra de albalás (segundo o *Catálogo ARG.*).

Not.: Pedro Pedriz dito de Jenroço notario jurado del Rey dado in terra de Pruzos.

1260-maio-13.

Ref.: Martínez Sáez 1984: nº 40, pp. 82-83.

Rex.: “Venda feita Xoán Eanes e a súa muller Mariña Sánchez, a dona Urraca Fernández, da herdanza que tiñan na vila de Condelle, parroquia de san Xoán, por 15 soldos”.

Data: “XIII dias andados do mes de mayo, sub era M^a C^aC^a X^a C^a VIII”. [Con foto do doc.]

Arg.: AHUS, Pergamiños, Col. Blanco Cicerón, n° 165 (provisional), 135 x 145 mm. Perg. Minúscula diplomática. Bo estado de conservación.

Not.: Pedro Gonçalves, notario iurado de Caldellas, que a mandy fazer a Pedro Iohan, clérigo de Camba.

1260-setembro-24.

Ref.: Cit: Leirós 1951: n° 349:

Ed.: Romani, *Oseira*, vol. I, n° 325, pp. 316-7.

Ed.: Tato Plaza 1996.

Ed.: Souto Cabo 1996.

Rex.: “Testamento de Estevo Pérez”.

Data: “Era M^a CC^a LX^a VIII^a et octo días ante kalendas october”.

Arg.: ACOu, Monást. n° 348. Perg., 100x170. Minúscula diplomática. *Obs.:* Este documento foi mal datado por Romani, en 1230, por causa dun erro na lectura (inadvertencia do x aspa-do), erro que no que volveu incorrer Souto na súa edición de 1996; véxase o estudo feito por Tato Plaza 1996, quen o data correctamente.

1260-outubro-17.

Ref.: *CDMontederramo*, n° 232. Cit: Leirós 1951: n° 6210.

Rex.: “Pedro Rodríguez Toseiro e a súa muller fan un pacto co mosteiro de Montederramo polo que lle devolven a leira longa do Fachedo e reciben en usufruto unha viña en Alborés e un casal en Vilar de Cervos”.

Data: “era M^a CC^a LXL, VIIJ días. ... VJ^a feyra, XVIIJ días andados de outubro”.

Arg.: ACOu, Fondo de Pergamiños Monacais, n° 6210.

Not.: Gonçalves Barroso, públco notario de Monte Rey.

1260-décembro.

Ref.: Ed.: López Peña, na *CDH do BRAG* (1915), vol. I, n° 80, pp. 246-7. Datao en 1230.

Ed.: Rey Caiña 1985, n° 188, pp. 541.

Rex.: “Preito entre don Munio Fernández de Rodeiro e dous homes de Moreira que se negan a paga-la facendeira por seren homes de behetría”.

Data: “Era M^a CC^a LXL^a VIII^a et ...”.

Arg.: AHN, Clero, Lugo, Ferreira de Pallares, 1089/14, 97 x 200 mm. Minúscula diplomática.

Obs.: A edición de Rey Caiña ignoraba a anterior; hai algunhas diferenzas de lectura (amáis de distintos criterios de edición), entre elas anacos que aquí non están lidos e na anterior si. A diferenza fundamental é a data: parece ter un x aspado, o que adianta a data 30 anos. A favor desta data está a presenza do personaxe protagonista, Munio Fernández de Rodeiro, noutros documentos coetáneos: 6-abril-1247, 3-agosto 1257, 5 de xuño 1258. En *Oseira* consta como meiriño do Rei en Galicia desde 1237 ata 1253. Ignoro por que Rey Caiña o data en decembro.

Fontes e bibliografía

- Cal Pardo, Enrique (1984): *El monasterio de san Salvador de Pedroso en tierras de Trasancos. Colección documental*. A Coruña: Deputación Provincial.
- Cambón Suárez, Segundo (1957): *El monasterio de Melón (ss. XII y XIII)*. Tese de Doutoramento (inérita). Universidade de Santiago de Compostela.
- Cappelli, Adriano (1930²): *Cronologia, cronografía e calendario perpetuo: dal principio dell'Éra Cristiana ai giorni nostri*. Milano: Ulrico.
- Catálogo ARG* = Arquivo do Reino de Galicia: *La lengua de Galicia en los documentos medievales: homenaje al milenario de las lenguas romances de España: catálogo documental, 6 al 28 de julio de 1978*. Madrid: Ministerio de Cultura, Subdirección General de Archivos, 1978.
- Cartulario de Carracedo* = Martínez Martínez, Martín (1997): *Cartulario de san Martín de Carracedo. Años 992-1500*. Vol. I, 992-1274; vol. II, 1275-1500. Ponferrada: Instituto de Estudios Bercianos.
- CDH do BRAG* = *Colección de documentos históricos del Boletín de la Real Academia Gallega*, Coruña: Litografía e imprenta Roel, vol. I, 1915; vol. III, A Coruña: Moret, 1969.
- CDMontederramo* = Lorenzo, Ramón / María del Carmen Pérez (no prelo): *Colección diplomática do mosteiro de Montederramo*.
- CDOseira* = Romaní Martínez, Miguel (1989): *La colección diplomática de santa María de Oseira (1025-1310)*. 2 vols. Santiago de Compostela: Tórculo Edicións.
- DocCastañeda* = Rodríguez González, Ángel (1966/1970): “El Tumbo de San Martín de Castañeda”, *Archivos Leoneses* 20 (1966), 181-352, 21 (1967), 151-186, 24 (1970), 321-379. Reproducido en *El Tumbo del monasterio de San Martín de Castañeda*, León, 1973.
- Duro Peña, Emilio (1967): “El monasterio de San Salvador de Sobrado de Trives”, *Archivos Leoneses* 21, 8-86.

- Duro Peña, Emilio (1996): *Documentos da Catedral de Ourense*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio (1992): “Nuevos documentos del monasterio de san Xíán de Moraime”, *Historia, Instituciones, Documentos* 19, 161-170.
- Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Mª Teresa González Balasch (2002): “Pergamiños soltos do Mosteiro de Caaveiro”, *Cátedra* 9, 337-447.
- Fernández-Villamil Alegre, Enrique (1943): “Documentos medioevales del museo de Pontevedra. Siglos XII-XIII”, *MPontevedra* 2, 111-120.
- Ferro Couselo, Xesús (1967): *A vida e a fala dos devanceiros. Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XVI*. 2 vols. Vigo: Galaxia [Edición facsímil (1996). Vigo: Galaxia/Fundación Penzol].
- Filgueira Valverde, J. (1982): “O galego escrito, entre o latín e o castelán, no medioevo”, en Ramón Lorenzo / Dieter Kremer (eds.): *Tradicción, actualidade e futuro do galego. Actas do coloquio de Tréveris*. Santiago: Xunta de Galicia, 127-130.
- Gallego, Olga (1986): “Tumbo de las viñas de Ribadavia”, *Boletín Auriense* 16, 157-176.
- Jiménez Gómez, Santiago (1987): “O «memorial de aniversarios» da Catedral de Lugo como fonte para o estudio da sociedade medieval”, en *Jubilatio. Homenaje de la Facultad de Geografía e Historia a los profesores D. Manuel Lucas Álvarez y D. Ángel Rodríguez González*. Santiago de Compostela: Universidade, vol. I, 161-227
- Leirós Fernández, Eladio (1951): *Catálogo de los pergaminos monacales del Archivo de la S. I. Catedral de Orense*. Santiago de Compostela: Publicaciones de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas.
- López Ferreiro, Antonio (1901): *Colección diplomática de Galicia Histórica*. Santiago de Compostela: Tipografía Galaica. Ed. facsímil: Santiago de Compostela: Edicións do Cerne, 1998.
- López Sangil, José Luis (2002): “Relación de la documentación del monasterio de santa María de Monfero”, *Estudios Mindonienses* 18, 279-740
- López, Atanasio (1916): *Estudios crítico-históricos de Galicia*. Santiago de Compostela: El Eco Franciscano.
- Lorenzo, Ramón (1996): “Emerxencia e decacencia do galego escrito”, en *I Congreso Internacional A Lingua Galega: Historia e Actualidade, Santiago, 16-20 setembro 1996*. (no prelo).
- Lorenzo, Ramón (2003): “El gallego en los documentos medievales escritos en latín”, en Hermógenes Perdiguero Villarreal (ed.): *Lengua romance en textos latinos de la Edad Media. Sobre los orígenes del castellano escrito*. Burgos: Universidad / Instituto de la Lengua Castellano y Leonés, 161-192.

- Lorenzo, Ramón (2004): “Edición de documentos medievais. Problemas que presentan algunhas abreviaturas”, Rosario Álvarez / Antón Santamarina (eds.): *(Dis)cursos da escrita. Estudos de filoloxía galega ofrecidos en memoria de Fernando R. Tato Plaza*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 449-458.
- Lucas Álvarez, Manuel (1999): *El archivo del monasterio de san Martiño de Fóra o Pinarío de Santiago de Compostela*. 2 vols. Santiago de Compostela: Seminario de Estudos Galegos.
- Maia, Clarinda de Azevedo (1986): *História do galego-portugués. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal do século XII ao século XVI (com referéncia á situación do galego moderno)*, Coimbra: I.N.I.C.
- Martínez Sáez, Antonio (1984): *Colección diplomática del monasterio de san Esteban de Chouzán (IX-XV)*. Memoria de licenciatura. Univ. de Granada.
- Martínez Salazar, Andrés (1909): “¿Un documento gallego de fecha equivocada?”, *BRAG* ano IV, nº 23, 232-236.
- Martínez Salazar, Andrés (1911): *Documentos gallegos de los siglos XIII al XVI*. A Coruña: Casa de la Misericordia.
- Martins, Ana Maria (2004): “A emergéncia do portugués escrito na segunda metade do século XII”, en Rosario Álvarez / Antón Santamarina (eds.): *(Dis)cursos da escrita. Estudos de filoloxía galega ofrecidos en memoria de Fernando R. Tato Plaza*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 491-526.
- Miramontes Castro, María (1996): “Catálogo da documentación medieval do Museo de Pontevedra”, *Museo de Pontevedra* 50, 109-358.
- Monteagudo, Henrique (1994): “Aspectos sociolingüísticos do uso escrito do galego, o castelán e o latín na Galicia tardomedieval (ss. XIII-XV)”, en Elvira Fidalgo / Pilar Lorenzo Gradín (coords.) (1994): *Estudios galegos en homenaxe ó profesor Giuseppe Tavani*. Santiago: Xunta de Galicia, 169-185.
- Montero-Santalha, José Martinho (2002): “Documentos medievais galegos (I)”, *Agália* 69/70, 197-200.
- Muñoz Rivero, Jesús (1917): *Manual de paleografía diplomática española*. Madrid: Daniel Jorro, 2ª ed., corrixida e aumentada. Reprod.: Madrid: Ediciones Atlas, 1972. [1ª ed., Madrid, 1880].
- Murguía, Manuel (1907): “De los primeros documentos en gallego”, *BRAG* a. II, nº 9, 1-2.
- Murguía, Manuel (1909): “Sentencia dictada por Fernán Pérez en pleito entre el abad de Monforte y Martín Fernández sobre el portazgo de Lemos, 13 de febrero del año 1251”, *BRAG* t. 3, a. 4, nº 30, p. 134.
- Novo Cazón, José-Luis (1986): *El priorato santiagouista de Vilar de Donas en la Edad Media (1194-1500)*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.

- Pallares Méndez, M. Carmen (1979): *El monasterio de Sobrado: un ejemplo de protagonismo monástico en la Galicia medieval*. A Coruña: Deputación Provincial
- Pallares Méndez, M. Carmen / Ermelindo Portela Silva (1971): *El bajo valle del Miño en los siglos XII y XIII. Economía agraria y estructura social*. Santiago de Compostela: Universidade.
- Pensado, José Luis (1991): “El gallego, entre *fabla visigótica* y *dialecto*”, en *Galicia en su lengua y sus gentes (ensayos)*. A Coruña: La Voz de Galicia, 51-53.
- Porta de la Encina, Antonio (1986): “Aportación al estudio del monasterio de Caabeiro”, *Estudios Mindonienses* 2, 225-258.
- Rey Caiña, José Ángel (1985): *Colección diplomática del monasterio de Ferreira de Pallares*. Tese de doutoramento. Univ. de Granada. Ed. en microficha.
- Romaní Martínez, Miguel / Pablo S. Otero-Piñeyro Maseda (2003): “Documentación del fondo de Oseira (AHN) relacionada con el monasterio de san Pedro de Vilanova de Dozón (1015-1295)”, *Cuadernos de Estudios Gallegos* 50, 27-77
- Souto Cabo, José A. (1996): “O testamento de Estêvão Peres (1239). Aproximación à primeira escrita galego-portuguesa na Galiza”, *Revista de Filología Románica* 13, 123-149.
- Souto Cabo, José António (2003): “Dinâmicas da escrita romance na primeira metade do século XIII”, en Amália Mendes / Tiago Freitas (org.): *Actas do XVIII Encontro Nacional da (Lisboa, 2-4 de Outubro de 2002)*. Lisboa: Associação Portuguesa de Lingüística, 795-914.
- Sponer, Margot (1932-34): “Documentos antiguos de Galicia”, *Anuari de l'Oficina Románica de Lingüística i Literatura* (Barcelona) 7, 113-192.
- Tato Plaza, Fernando R. (1996): “Sobre o testamento de Estevo Pérez. Lectura crítica e nova proposta de datación”, en *I Congreso Internacional A Lingua Galega: Historia e Actualidade. Santiago, 16-20 setembro 1996*. Santiago: Instituto da Lingua Galega (no prelo).
- Tato Plaza, Fernando R. (1997): “¿Dous documentos en galego de 1229?”, en Ivo Castro (ed.): *Actas do XII Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Lingüística (Braga – Guimarães, 30 de setembro a 2 de outubro de 1996)*, Lisboa: APL, vol. II, pp. 297-302.
- Tato Plaza, Fernando R. / Ana I. Boullón Agrelo (2004): “Fontes para o estudo da lingua medieval”, en Rosario Álvarez e Antón Santamarina (eds.): *(Discursos da escrita. Estudos de filoloxía galega ofrecidos en memoria de Fernando R. Tato Plaza)*. Instituto da Lingua Galega. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 709-770.
- Tombo de Caaveiro* = Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Juan Carlos de Pablos Ramírez / Mª Teresa González Balasch (1996-

- 1997): “El Tumbo de Caaveiro”, *Cátedra* 3 (1996), 267-437, 4 (1997), 221-385. Reproducido en Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Mª Teresa González Balasch (1999): “El tumbo de san Juan de Caaveiro”, en *El monasterio de san Juan de Caaveiro*. Coruña: Deputación Provincial, 97-401.
- Tombo SPedro de Montes* = Quintana Prieto, Augusto (1971): *Tumbo viejo de San Pedro de Montes*. León: Centro de Estudios e Investigación “San Isidoro”.
- Vaamonde Lores, César (1909): *Ferrol y Puente deume. Escrituras referentes a propiedades adquiridas por el monasterio de Sobrado en dichos partidos durante los siglos XII, XIII y XIV precedidas de una breve reseña histórica de las granjas de Brión, Prioro y Noguerosa*. A Coruña: Tip. García Ybarra.
- Vázquez Saco, Francisco (1943): “Iglesias románicas de la provincia de Lugo”, *Boletín de la Comisión de Monumentos de Lugo* 1, 118-124.
- Wright, Roger (2000): *El tratado de Cabreros (1206): estudio sociofilológico de una reforma ortográfica*. London: Queen Mary and Westfield College.

Siglas dos arquivos citados

- AA = Arquivo de Antealtares. Convento de San Paio. Santiago.
- ACMondoñedo = Arquivo da Catedral de Mondoñedo.
- ACLugo = Arquivo da Catedral de Lugo.
- ACOu = Arquivo da Catedral de Ourense.
- AHDAstorga = Archivo Histórico Diocesano de Astorga.
- AHDS = Arquivo Histórico Diocesano de Santiago.
- AHN = Archivo Histórico Nacional. Madrid.
- AHPOu = Arquivo Histórico Provincial de Ourense.
- AHPPo = Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra.
- AHUS = Arquivo Histórico Universitario de Santiago.
- ARG = Arquivo Histórico do Reino de Galicia. A Coruña. BN = Biblioteca Nacional. Madrid.
- RAG = Real Academia Galega.